

GÂNDIREA

ANUL XVIII. — Nr. 10

DECEMBRIE 1939

S U M A R U L :

REGELE ȘI BISERICA

NICHIFOR CRAINIC : Regele și Biserica	529
N. CREVEDIA : Poesii	538
RADU GYR : Din „Ciclul Neamului”	545
AL. BUSUIOCEANU : O operă de Murillo în Co- lecția Regală (cu reproduceri artistice)	548
DONAR MUNTEANU : Când voiu fi fost uitat	553
VIRGIL CARIANOPOL : Poesii	554
ALEXANDRU MARCU : Poema lui Foscolo	558
AUREL CHIRESCU : Efluvii	562
OLGA PROFIR : Epistolă în cirilică	563
EMIL ZEGREANU : Haiducie	564
D. STĂNILOAE : Filosofia existențială și credința în Iisus Hristos	566

IDEI, OAMENI, FAPTE

NICOLAE ROȘU : Un om și o operă	573 588
MARIELLA COANDĂ : Raporturi literare univer- sitare între Italieni și Români	574

CRONICA LITERARĂ

ȘTEFAN BACIU : Ionel Teodoreanu : Prăvale-Baba	577
GH. VRABIE : Aurel C. Popovici : Stat și Na- țiune	578

CRONICA PLASTICĂ

AL. BUSUIOCEANU : Urbanism și Arhitectură. — Expoziții	579
---	-----

CRONICA DRAMATICĂ

ION DIACU : Profesorul Storișin. — Casa inimilor sfărâmate	580
---	-----

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC : Ontologia umană și cu- noașterea. — Criza Teologiei protestante. — Biserica ortodoxă română. — Filosofi români și streini	582
---	-----

EXEMPLARUL 20 LEI

LOCOMOTIVE MALAXA

BUCUREȘTI

**Turnătorie - Fier - Bronz - Aluminu
Forje - Piese grele - Sudură**

Instalațiuni complete

RAFINARII DE PETROL

Piese mecanice

Cazane „Cornwall“ și de orice fel. Rezervoare

CONSTRUCȚII METALICE

AUTOMOTOARE

GÂNDIREA

REGELE ȘI BISERICA

DE

NICHIFOR CRAINIC

În sensul tradițional, consacrat de istoria Răsăritului, Cesarul nu se poate concepe în afară de sfera ortodoxă; el este, dimpotrivă, factor considerabil, care lucrează la triumful Evangheliei în lume. Astfel apare augusta lui figură atât pe planul ecumenic cât și pe planul național al Bisericii. E necesar să ne oprim asupra acestui adevăr, fiindcă unele reminiscențe din vremea străveche a împăraților persecutori și unele influențe de mentalitate laică modernă ne ispătesc pe nesimțite să facem o separație între Cesar și Biserică, lucru care nu e în duhul ortodox.

Datoria noastră să actualizăm acest adevăr al tradiției răsăritene e înlesnită de faptul că Cesarul statului nostru este și se mărturisește ortodox, iar în fruntea strădaniilor sale de a înnoi așezămintele de temelie ale țării singur pune Biserica.

Ar fi cel puțin paradoxal ca elanurile de înnoire morală a lumii, ce emană firesc din tainele și din cuvântul altarului ca mireasma din floare, să se vadă bănuite măcar de inaderență la opera de înnoire afirmată de însuși Capul statului, când această operă face o parte atât de largă credinței și apostolatului creștin. Numai gândindu-ne la imensele perspective ce se deschid acestui apostolat prin toate instituțiile noului regim, n'am putea avea decât recunoștință față de Regele care le-a dat. Prin toate fierbințile discursuri ale Tronului și prin toate legiurile create, Carol II apelează la Biserica strămoșească să umple cu primăvara Duhului Sfânt noile forme de viață obștească.

Convins de puterea de viață a Bisericii noastre și de misiunea ei mântuitoare pentru timpurile moderne, deopotrivă din tradiția istorică și din credința-i personală de ortodox practicant, Regele se încorporează astfel în rândul basileilor bizantini și al marilor voievozi, ocrotitori și ctitori ai vieții creștine.

Nu e nevoie de măguliri deșarte sau de lingușiri josnice pentru a înțelege că lucrul acesta e o realitate menită să ne umple de încredere în ziua de mâine. În cele ce urmează vom căuta să arătăm legătura strânsă dintre ceea ce năzuiește astăzi în țara noastră și trecutul glorios al Bisericii. În ochii noștri, un Rege ortodox se proiectează inevitabil pe fundalul de aur al acestui trecut, pentru a-i pătrunde mai limpede misiunea.

Figura monarhului ortodox a dat-o în liniile ei esențiale, pentru toate țările de aceeași credință, Bizanțul imperial. Basileul e prototipul Regelui de azi, chiar dacă ținem seamă de corecturile și îndulcirile operate de evoluția mentalității moderne.

Ce ne învață Bizanțul despre rolul împăratului în istoria ortodoxă? Pentru că, în această privință, între Răsărit și Apus e o deosebire izbitoare. În Apus nu există o separație între puterea spirituală și puterea temporală. Papa e suveranul pontif, care absoarbe în aceeași persoană puterea spirituală și puterea temporală. Teoretic, împărații, regii, președinții de republici sunt subordonați Sfântului Scaun și raporturile lor se simbolizează în actul sărutării pantofului pontifical. În Răsărit, există dimpotrivă o separație a puterilor, patriarhul deținând pe cea spirituală, iar împăratul pe cea seculară. Nici un moment însă această separație nu e concepută ca un antagonism, ci ca o distribuție de roluri care, cu mijloace diferite, converg în acelaș scop. Reprezentate în persoane deosebite, atât patriarhatul bizantin cât și imperiul politic sunt funcțiuni ale Domnului Hristos pe pământ. Bizanțul însuș, ca împărăție care a durat eroid peste 1100 de ani în cele mai dramatice împrejurări din câte se cunosc, era considerat ca ocrotit și călăuzit de Dumnezeu. Istoria lui e o continuă exaltare mistică și nici o faptă mare din lanțul ei nu se poate înțelege în afară de sensul religios. Cu scăzământul spiritual de azi e foarte greu să ne apropiem de acest fenomen unic, ce ne apare ca o măreață nebunie pentru Hristos.

E adevărat ce spun istoricii când califică Bizanțul ca forma cea mai tipică a monarhiei absolute. În absolutismul lui sunt în deosebi două elemente ce se contopesc: unul e acela de *imperator* roman, adică de șef militar și legislator suprem, moștenit direct de la Roma antică, iar al doilea e acela de *despot* asiatic, adică stăpân indiscutabil pe viața supușilor, moștenit dela Perșii înfrânți de Heraclie, de unde basileul împrumută costumul fastuos și diadema. În virtutea acestei îndoite moșteniri, împăratul e *autocrator*; voința lui e mai presus de orice voință omenească, autoritatea lui nu se discută, puterea lui e izvorul legilor statului. Un ceremonial de o strălucire fără seamăn îl izolează de restul lumii într'o singularitate olimpică. Demnitarii se apropie de dânsul cu trei metanii, ca de o persoană sacră, iar sentimentul ce i-l dătoresc e acela de *proskinesis*, de prosternare adoratoare. Împăratul stă mai presus de omenirea întreagă și, după concepția bizantină, el nu e numai șeful statului, pe care îl conduce efectiv, ci și al popoarelor celorlalte până la marginea lumii. De aceea, reprezentanții barbarilor veniți la Bizanț îi sunt datori cu acelaș omagiu ca orice supuși. Interesant, este că ei înșiși îl consideră ca atare. În lăuntru și în afara imperiului, basileul e personagiul unic, fără pereche pe pământ.

Acest absolutism de origine păgână primește însă un corectiv profund și un sens nou prin investitura creștină. La Bizanț, care e împărăția închinată Domnului Hristos, nu poate fi nimeni basileu decât cu condiția să fie ortodox. El e pavăza politică a dreptei credințe. Investitura împărătească o primește dela Iisus Hristos prin patriarhul ecumenic. Iconografia îl înfățișează primind coroana direct din mâinile Mântuitorului. În ziua încoronării, jură solemn în biserica Sfintei Sofii să ocrotească Biserica, să păzească neclintite dogmele sinodale, canoanele și privilegiile eclesiastice iar patriarhul îl pomăzuiește și îl consacră pentru a deveni „unsul Domnului”. Din această clipă, basileul e „vicarul lui Hristos” pe pământ și întreg autocratismul său se preschimbă în funcțiune seculară a creștinismului. Eusebiu de Cesareea care, după aprecierea bizantinologilor, e mai mult un teolog politic, panegiristul lui Constantin-cel-Mare, numește pe întâiul împărat creștin „cel de-al treisprezecelea apostol”, și de atunci încoace orice împărat se socotește apostol politic al Bisericii. Termenul consacrat, ce i se cuvine, este acela de *isapotos*, adică asemenea cu apostolii. Dela Justinian, i se mai spune și *arhierèvs-vasilèvs*, adică arhieru-împărat. Astfel, ideea că el e stăpânul lumii întregi, dincolo de marginile statului, nu e o înfatuare naivă, ci o obligație, ce decurge din calitatea lui apostolică sau arhierască. Pavel a cucerit lumea cu spada cuvântului; basileul cucerește popor după popor pentru a

le boteza și a le încorpora Bisericii ecumenice. Bizantinii erau atât de înflăcărați de credința lor încât nici nu puteau concepe că există pe pământ fericire în afară de imperiul ortodox, zice Charles Diehl. Așa ne putem lămurii dinamismul extraordinar al acestui stat, care a încreștinat atâtea neamuri barbare, civilizându-le totodată. Marii conducători păgâni, convertiți la creștinism, deveneau finii basileului, care îi trata apoi, în corespondență, cu titlul de *frate* sau *fiule*.

Conștiința apostolică de a vesti lumii întregi adevărul mântuirii făcea ca nenumăratele războaie bizantine împotriva păgânilor să aibă un caracter de războaie sfinte. După credința acestor oameni, Hristos însuși conducea armatele la biruință, idee care venea din legenda semnelor miraculoase, arătate pe cer soldaților lui Constantin-cel-Mare. Justinian, care e unul dintre marii eroi ai imperiului, declară: „Nu în arme avem încredere, nici în soldați, nici în generali și nici în geniul nostru propriu, ci toată nădejdea noastră o punem în pronia Sfintei Treimi”. Iar Ioan Comnen e sigur că soldații săi au luptat, „sub Dumnezeu ca general, iar sub mine ca locotenent al său”. Bizantinii se consideră cruciați permanenți ai ortodoxiei, iar autocratorul, cu tot absolutismul său superb, ce poate fi răstălmăcit în felurite chipuri de istoricii laici, e în realitate un apostol, care știe să-și sacrifice orgoliul militar la picioarele Mântuitorului.

Același absolutism imperial, socotit ca izvor unic al legilor, ni se luminează treptat sub raza concepției creștine. După Roma păgână, Bizanțul sau noua Romă e a doua patrie a dreptului. Dar ce este oare dreptul bizantin, dela Justinian și până la *basilicale*, decât o continuă adaptare a legislației romane la spiritul creștin? În această privință, opera juridică a împăraților nu e altceva decât un proces de convertire la creștinism a dreptului roman, în năzuința, ce trebuie să ne însuflețească pe toți cei de azi, ca legea lui Hristos să devină însăși legea statului.

Strateg și legislator în slujba lui Hristos, basileul e în același timp „arhieru” sui generis al Bisericii. El e unsul Domnului și stăpânește lumea „prin grația lui Dumnezeu” și „cu ajutorul lui Hristos”. Textul aclamațiilor rituale sună astfel: „Puterea ta, împărat credincios în Hristos și ales de Dumnezeu, vine dela Domnul, iar nu dela oameni”. Cum însă avem aface cu un sistem electiv, această afirmație trebuie luată în sensul că Dumnezeu inspiră pe arhonții cu drept de vot să aleagă pe bărbatul cel mai capabil din imperiu, — după lămurirea, pe care ne-o dă Otto Treitinger. Astfel, formula bizantină „prin grația lui Dumnezeu” implică și pe cea adăugată mai târziu „și prin voința națională”. Cu excepții foarte rare, împăratul Bizanțului e de regulă teolog versat în tainele subtile ale dogmelor. Încă dela începutul veacului V, fundamentul învățământului în universitățile bizantine îl constituie teologia. Om instruit în sensul bizantin însemnează teolog înainte de toate. Insuș acest tip de învățământ superior care venea din Alexandria lui Clement și a lui Origen, e oficializat de împăratul Teodosie II, întemeietorul întâiei universități creștine și va fi copiat ca atare în Occident. Sub raportul intelectualității, Bizanțul, făuritorul dogmelor, reprezintă ultima expresie a fineții și adâncimii metafizice. Opera de a dogmatiza e, fără îndoială, în primul rând a Sfintelor Sinoade, dar trebuie să ne aducem aminte cu dragoste și de partea ce se cuvine împăraților teologi. Dumnezeu a vrut ca inițiativa sinoadelor ecumenice să-i revină împăratului. În strădania, care a durat câteva secole, de a găsi formula justă a adevărilor fundamentale ale credinței noastre, curențele eretice erau adesea atât de puternice încât sfășiau Biserica în partide polemice. Între ele și deasupra lor, împăratul reprezintă autoritatea politică ordonatoare, care provoacă adunarea episcopală și creiază condițiile externe favorabile discuțiilor și hotărârilor supreme. Alături de patriarh, el prezidează sinoadele, care îl aclamă ca pe unsul Domnu-

lui, iar parte la discuții și propune soluții, garantând respectarea dogmelor și executarea canoanelor. Participarea lui la opera dogmatică a Bisericii e astfel una activă și efectivă, pentru care creștinătatea îi rămâne recunoscătoare.

Afară de preoți, el singur are dreptul de a păși în altar, iar depe amvonul Sfintei Sofii adesea rostește predica. Intelectual rafinat, el nu e numai ocrotitorul culturii, dar și literat și artist. Pe lângă aceasta, să nu uităm că arta bizantină e în covârșitoare măsură gloria basileilor, în frunte cu acel monument unic în lume, care e biserica Sfintei Sofii.

Se vorbește adesea în sens critic de cesaropapismul bizantin, adică de absolutismul imperial exercitat în Biserică. Firește, fiecă sistem își are exagerările lui, dar dincolo de ele, rolul împăratului în viața ortodoxă e un rol de mâna întâia. Reprezentând unitatea imperiului, el colaborează real la unitatea Bisericii, pentru că în sens bizantin Biserica se confundă cu statul în aceeași armonie a puterilor deosebite. După convingerea noastră, nu se poate vorbi serios de un cesaropapism bizantin, de vreme ce absolutismul imperial e corectat, uneori chiar drastic, de puterea spirituală a patriarhului ecumenic. După distincția dogmatică a lui Simion al Tesalonicului, împăratul e uns cu mir și deci e un fel de arhieru laic, în vreme ce episcopul e hirotonit și stă pe o treaptă spirituală superioară.

„Patriarhul, zice Montesquieu (citată de Charles Diehl), era totdeauna, măcar că indirect, arbitru tuturor afacerilor publice”. Dispunând de sufletul mistic al imperiului, el putea să ridice sau să doboare pe împărat. Și nu odată capul Bisericii a interzis basileului intrarea în sfântul locaș, l-a supus la penitență și l-a amenințat cu excomunicarea care, pentru mentalitatea creștină a Bizanțului, era una cu moartea spirituală.

În general însă, — și în această recunoaștere bizantinologiei sunt de acord — marea împărăție ortodoxă a avut parte de împărați străluciți ca prea puține state. Autocratismul lor, care era formula vremii, mlădiat de credință înflăcărată, a știut să se umilească exemplar în fața lui Dumnezeu și să se transforme în eric apostolat politic spre slava lui Hristos în această lume. Nu odată ascetismul cel mai rigid a stat pe tronul măririi lumesti ca în vajnicul Nichifor Focas, care ziua apărea în vestmânt de împărat, iar noaptea se nevoia în manta de pustnic. Și nu odată hlamida de purpură a fost lepădată pentru rasa anonimă de călugăr. Un Isaac Comnen părăsește tronul și intră în mănăstire. Un Ioan Cantacuzino își pierde urma de bunăvoie sub numele monahal de Ioasaf. Tregerile acestea dela o extremă la alta sunt frecvente în viața Bizanțului și ele ne vorbesc tocmai de o adâncă înțelegere creștină pentru care însuș grandiosul absolutism lumesc e socotit o deșărtăciune în fața pantocratorului Hristos, stăpânul unanim adorat al imperiului. După cum reiese din ritualul vieții imperiale, adânc pătruns de duhul liturgic, împăratul era în toate imitatorul lui Iisus Hristos. Caracteristică e în această privință ceremonia spălării picioarelor. Odată pe an erau introduși în Palatul sacru doisprezece săraci. În timp ce preotul citea sublima scenă respectivă din Evanghelie, împăratul le spăla pe rând picioarele, sărutând fiecare picior.

Bizanțul acesta, care a fost centrul și gloria lumii întregi timp de mai bine de o mie de ani, e moștenirea noastră, a tuturor popoarelor ortodoxe. Formate în evul mediu, aceste state sunt copiile zeloase ale marelui cetățiu. Statul bulgar al țarului Simion, statul sârb al lui Ștefan Dușan și cel rus sunt repetiții istorice ale Bizanțului. Epoca modernă a adus firește o serie de modificări și corecturi absolutismului, în virtutea cărora monarhul, care era numai de drept divin, devine și de drept natural, adică ființează „prin grația

lui Dumnezeu și prin voința națională". Să observăm că această nouă formulă explicită înfățișează mult mai limpede concepția ortodoxă, după care orice faptă bună e rezultatul unei colaborări *teandrice*, adică o colaborare a omului cu Dumnezeu. Numai în Rusia, absolutismul s'a păstrat până acum 20 de ani, dar într'o formă exagerată, care îndreptățește critica unui Wladimir Soloviev, să-l numească într'adevăr cesaropapism. Petru-cel-Mare, desființând patriarhatul moscovit, desființează în realitate singurul factor care putea să limiteze absolutismul țarist. Totuși, în această formă, țarul continuă să fie, ca basileul, ocrotitor al ortodoxiei ecumenice.

Dar cu toate modificările cerute de evoluția istorică, esența moștenirii bizantine a rămas întreagă. Chiar sub regimul constituțional imprumutat din Apus, ortodoxia merge mână în mână cu monarhia și vede în capul statului o funcțiune politică în slujba lui Hristos. Constituția modernă obligă pe monarh, chiar când e de proveniență confesională deosebită, să ocrotească Biserica și să-și boteze urmașii în credința răsăriteană, — ceea ce însemnează o biruință a spiritului bizantin pentru care o condiție neapărată era ca basileul să fie ortodox.

Intemeiate în epoca de tragic amurg al Bizanțului, statele românești nu i-au primit direct moștenirea, ci numai prin intermediul Slavilor, ridicați atunci pe ruinele imperiului. În chip cu totul fals se vorbește de o influență a culturii și a civilizației slavone medievale asupra noastră. Nu există nici o cultură și nici o civilizație slavonă în evul mediu, ci exclusiv o cultură și o civilizație bizantină transpusă în limba slavonă. Noi Românii am moștenit Bizanțul prin intermediul limbii slavone. În fundul istoriei noastre și a marilor ei așezăminte religioase și politice, strălucește astfel cetatea mistică a lui Constantin, a lui Justinian, a Macedonenilor, a Comnenilor și Paleologilor.

Voievodul nostru e național în spațiu, dar ecumenic în spirit. Ca toți monarhii din statele ortodoxe, el este un ecou al autocratorului bizantin. Să nu uităm că statele erau deosebite, dar ortodoxia reprezenta încă, pe deasupra lor, unitatea spiritului ecumenic nu numai dogmatic, liturgic și canonic, dar și administrativ. Ca izvor al dreptului, voievodul nostru dă țării pravila bizantină. Ca șef al armatei, el face din ea o funcție a lui Hristos. Războaiele apără țara, dar apără totodată și credința, luptând împotriva păgânătății. În Mihai Vodă, întreaga lume ortodoxă vede pe arhanghelul liberator, iar el însuș afirmă cu tărie, nu odată, că e apostolul răsboinic al lui Hristos. Justinian, ziditorul Sfintei Sofii, e modelul tuturor ctitoriilor voievodale din această țară. Chipul basileului teolog se repetă în Neagoe Basarab, în Dimitrie Cantemir, în domnul de fast imperial, Vasile Lupu, ocrotitorul sinodului dela Iași și al „Mărturisirii ortodoxe” și, prin aceasta, emulul lui Constantin-cel-Mare. Mucenicul credinței noastre e Vodă Brâncoveanu, prințul artelor și al culturii creștine ecumenice, care a murit ca ultimul împărat Paleolog sub zidurile Bizanțului cotropit de Turci.

Se poate vorbi astfel, fără nici un orgoliu, de un adevărat apostolat voievodal al Românilor în sensul bizantin. Conștiința acestui apostolat se desfășoară pe planul național prin păzirea dogmelor, prin întărirea Bisericii și apărarea ei pentru a mântui neamul, iar pe plan internațional, punând întreaga țară, la nevoie cu forța ei militară, financiară și spirituală, în slujba ortodoxiei ecumenice. Asemenea basileilor, voievozii noștri au fost atleții lui Hristos în această parte de lume.

E oare greu să recunoaștem caracterele acestei tradiții religioase a monarhiei răsăritene în personalitatea Regelui Carol II?

„Eu sunt născut și crescut ortodox”, declară Maiestatea Sa cu prilejul sfințirii cate-

dralei unite din Lugoj. Această declarație, fără să aibă nimic ostentativ față de alte confesiuni, e mărturisirea de credință pe care se bizuie vasta acțiune de reînnoire a țării. Ea îl încorporează organic în această tradiție răsăriteană. Monarh de spirit modern, Regele e totuși sinteza vie a permanențelor istorice. În concepția sa, tradiția nu e o esență statică, ci una dinamică, un impuls spre creații noi, rânduite în lanțul permanențelor vieții :

„Trăim pentru viitor prin tot ce-a fost bun și sănătos în trecutul nostru, zice Suveranul. Datorăm urmașilor noștri moștenirea neprihănită a străbunilor. Nu trăim pentru noi și pentru ziua de azi. Noi cei de-acum suntem pieritori. Veșnică este entitatea națională. Veșnic este progresul națiunii. Iată scopul. Pentru ea trebuie să ne închinăm viața și toată munca noastră. Nu producem pentru ceea ce este pieritor, ci pentru ceea ce rămâne deapurarea“.

A spori cu faptele tale permanențele destinate viitorului, iată care e concepția regală de incorporare în tradiție.

Regele o trăiește real și adânc, cu sufletul aplecat pe fântânile trecutului. Căci numai dintr'o asemenea trăire au putut să fie smulse cuvintele programatice cu care și-a inaugurat domnia.

„În mine bate un suflet de Român; în sufletul meu bat sufletele vechilor voievozi ai culturii românești și, în acest locaș al culturii, îmi iau angajamentul solemn să fiu și eu, ca un Constantin Brâncoveanu și atâtea alte figuri voievodale, un sol al culturii românești“.

Zece ani au trecut de atunci și marile așezăminte de cultură, ce măpădesc țara cu lumina milioanei de cărți, precum și uriașele construcții arhitectonice, la împodobirea cărora sunt chemați pictorii, sculptorii și meșteșugarii, ne dovedesc că lapidarele cuvinte ale Regelui sunt fapte.

Aceeași concordanță între cuvânt și faptă o vom găsi în concepția care leagă pe Rege de Biserică. Sunt cărturari, cari judecă însemnătatea Bisericii în statul nostru numai sub raportul cultural, al limbii literare și al realizărilor artistice. E un fel de a vedea exterior și superficial, care nu e al Regelui. Firește, nu poate fi vorba de a contesta sau neglija rolul ei cultural care, pentru trecutul istoric, are aerul unic al unui monopol; dar rolul cultural al Bisericii e în realitate numai o dogoară a flacării de mistică spiritualitate, care e însăși esența ei. E un lucru pe care toată lumea românească trebuie să-l știe: Regele Carol II vede solia Bisericii ortodoxe de dinlăuntru, prin aderența intimă a unei puternice credințe personale. Nimic nu se poate zidi fără o credință, zice Suveranul în aproape toate discursurile sale, și tot astfel nimic nu se poate înțelege din esența și solia Bisericii fără ochii credinții. Mladă a unui neam de oameni profund credincioși, Regele aderă la religia țării nu pentru a îndeplini un formalism oficial, ci pentru necesitatea sufletească a destinului personal, care se cere împlinit în veșnicie și în Dumnezeu. E un practicant riguros al disciplinei bisericesti, postind, mărturisindu-se, împărtășindu-se, îngenunchind în fața altarului. Astfel îl descriu cei cari îl cunosc de aproape. Iată se spune în această privință d. Teofil Sidorovici :

„La Palatul regal, postul e o realitate cum poate doar la țăranul satelor se mai întâlnește. După lăsatul de sec, întreaga bucătărie e schimbată, iar viața în cuprinsul Palatului e străbătută de o cucernicie cu adevărat creștinească. Din loc în loc, pe largul coridor ce duce la Capelă, mugurii de aur ai candelor luminează icoane vechi de sute de ani, multe fără podoaba metalică. În postul Paștilor, când încep deniile, Maiestatea Sa întovărășit de augustul Său Fiu, pornește fără alaiu spre dealul Patriarhiei, unde îngenunche pe lespeda rece ce-ți dă fiorii veșniciei, împlinind astfel nu o datorie, ci răspunzând unui

adânc sentiment față de Acela, pe care îl cheamă în scrisul cronicii regale : *Prin grația lui Dumnezeu...* În dangătul clopotelor din noaptea cea sfântă a învierii, Maiestatea Sa descifrează taina cea mare a renașterii neamului românesc și împărtășania pe care o primește, după ce mai întâiu și-a făcut mărturisirea, înseamnă legătura sfântă, pe care o împlinește, ca uns al Domnului, între Divinitate și popor“.

Din această profundă religiozitate personală, ajunsă azi extrem de rară în pătura noastră conducătoare, dar prin care monarhul se simte una cu inima poporului său, pornește și acel cult al datinelor strămoșești în bună grație la Palat, cu prilejul marilor sărbători ale Bisericii.

Nu e poate de prisos să amintim un moment semnificativ, despre care ne-a vorbit Ciobanul dela Maglavit. În vara lui 1936, Suveranul l-a primit la Simaia într'o lungă audiență. Toată vremea de trei ceasuri l-a ascultat cu cald interes. L-a luat apoi și l-a purtat prin toate încăperile Palatului, iar la sfârșit l-a dus într'o cameră cu multe icoane, în fața cărora atârnav patru candelă. Regele-l-a îndemnat pe Cioban să le aprindă cu mâna lui. Și sub lumina candelălor, trei inși au îngenunchiat deodată : Regele deoparte, tânărul Moștenitor de cealaltă, iar la mijloc, între dâșii, Ciobanul.

— Acum, Petre Lupu, roagă-te și pentru noi ! l-a îmbiat Capul Statului.

Și-a fost, după spusa Ciobanului, una dintre cele mai cutremurate rugăciuni, o rugăciune a lacrimilor, în care suprema mărime a țării și omul simplu dela rădăcina ei se contopiau în aceeași umilință față de Dumnezeu.

Un alt moment ni-l povestește N. M. Condiescu din călătoria făcută de Suveran în jurul pământului, pe când era încă Prinț de Coroană. Era noapte și se găsea în India, la masă împreună cu suita sa. Când a bătut miezul nopții, deodată Prințul s'a ridicat și cu glas de bucurie a salutat pe cei de față :

— Hristos a înviat !

Era într'adevăr noaptea sfinteii învierii. În ceasul acela, la depărtare de două continente, toate clopotele României ortodoxe slăveau sublima sărbătoare a creștinătății. Toți uitaseră, afară de Prinț. Pe meleaguri străine și păgâne, sufletul său se simțea și mai legat de împărăția duhovnicească a Bisericii noastre.

E firesc, prin urmare, ca Regele să înțeleagă de dinlăuntru puterea supranaturală cuprinsă în tainele Bisericii spre mântuirea tuturor. Rolul ei cultural îl afirmă când recunoaște că „Biserica a fost centrul cultural al vieții românești și e bine ca ea să rămână tot astfel“; dar cultura e numai un accesoriu al credinței. Solia esențială a Bisericii e încreștinarea oamenilor, e adâncă transformare a firii lor după modelul prea curat al Domnului Hristos. Nu numai Hristos în altar, ci Hristos în templul lăuntric al fiecăruia. Cuvintele Regelui dovedesc în această privință o intuiție superioară multor apostoli de azi :

„Credința strămoșească, pentru a deveni din nou cu adevărat mântuitoare, pentru a deveni sprijinul de toate zilele al poporului nostru, trebuie să depășească zidurile bisericilor clădite de om, să pătrundă în cele mai trufașe palate și în cele mai umile colibe, și acolo să se cuibărească puternic, în acea Biserică zidită de Dumnezeu: inima oamenilor!“. E atinsă aici problema cea mai arzătoare a Bisericii din clipa de față. Nimeni nu poate tăgădui că organismul ei clerical a suferit și mai suferă încă de o inerție pasivă, de un anumit biurocratism sacru, care face ca ea să aștepte pe credincios la altar în loc să-l caute cu dragoste impetuoasă în cotloanele păcatului pentru a-l mântui. A fost în timpul din urmă o Biserică statică ; Regele vrea o Biserică *dinamică*, să se reverse ca un torent de sfințenie peste viața românească. „Preoțimea, zice Maiestatea Sa, nu este o funcțiune publică, este o chemare, un apostolat, care se îndeplinește cu suflet și cu dragoste.

Frica de Dumnezeu nu este frica de biciu sau de canon, ci este teama de a nu măhni un lucru scump nouă". „Biserica dinamică", „Biserica vie", expresii ce revin stăruitor în discursurile regale, înseamnă Biserică pătrunsă până în măduvă de vajnicul spirit al apostolatului în stare să aprindă întreg sufletul poporului în incendiul dragostei de Dumnezeu. Nu există viață creștină cu adevărat decât în această mare efervescentă mistică, forța care ridică pe om peste sine însuș și entusiasmează un popor la fapte și opere, ce se încorporează, dincolo de vreme, în permanențele vieții. Sub acest unghi de privire, ortodoxia Regelui Carol II e ortodoxia dinamică a împăraților bizantini, cari se considerau ei înșiși apostoli ai lui Hristos.

Puterea Bizanțului, care a făcut din el un miracol al istoriei, a fost unitatea de credință și elanul religios, trăit de unanimitatea imperiului, dela basileu și dela patriarh, până la ultimul călugăr, până la ultimul țaran și până la ultimul soldat. Și tot astfel unitatea spirituală a statului român, cu oricâte instituții strălucite l-am înzestra, n'o vom avea deplină decât învolburând totul în tensiunea maximă a elanului religios.

Impotriva paraginii și a dărăpănării care a fost regimul defunct, Regele a fixat principiile fundamentale și a creat așezămintele noului timp de viață autoritară și totalitară. Intre principiile ce călăuzesc cugetarea regală, credința ortodoxă e reasezată în tronul sufletului, după marea tradiție imperială și voievodală a Răsăritului. Iar așezămintele menite să dea trup noului regim sunt toate larg deschise Bisericii să năvălească în ele cu duhul mântuitor al Domnului Hristos.

Niciodată în epoca modernă statul nostru n'a creat asemenea posibilități de desfășurare energiei și apostolatului creștin. Din nenorocire, sunt încă demnitari de mentalitate închircită, cari înțeleg rolul Bisericii ca o afacere restrânsă exclusiv în margini clericale. E o rămășiță din vechiul regim, când Biserica era nevoită să trăiască parcă în surghiun în mijlocul democrației laicizate. Chiar în ce privește învățământul teologic superior, oamenii aceștia de mentalitate anacronică vor să-l scoată din universități și să-l exileze în unghere unde să nu-l cunoască decât clerul. Cunoașterea adevărului creștin însă, în forma superioară a științei, era în epoca de aur a ortodoxiei la îndemâna tuturor omenilor de carte. Regimul deschis României de Regele ei va însemna o epocă de aur a ortodoxiei numai dacă toți factorii de cultură și de creație vor fi pătrunși de superioritatea adevărului creștin. În universitățile Bizanțului, create de împărați, teologia nu se învăța numai ca specialitate bisericească, ci ea constituia temelia spirituală a tuturor științelor, iar cărturarii ieșiți din aceste universități deveneau cu toții energii lucrătoare ale împărăției lui Hristos. Prin urmare, nu restrângerea vreunei instituții ortodoxe în afară de lume; spiritul nou cere dimpotrivă, revărsarea tuturor puterilor Bisericii, doctrinale, lucrătoare și sfințitoare, în toate arterele organismului național. Regele însuș a dat semnalul acestui apostolat dinamic tipărind în condiții cuviincioase și la îndemâna tuturor Biblia, în versiunea literară Radu-Galaction — „neîntrecuta carte a vieții", cum o numește Suveranul, menită să arunce iarăși sămânța cerului în sufletul românesc și să-l fecundeze spre adevărata cultură spirituală.

Referindu-ne însă la tradiția monarhiei răsăritene, am subliniat că ea are un îndoit caracter religios apostolatul intern și apostolatul extern. Basileul își exercită puterea în lăuntru statului, dar în chip virtual el e stăpânul lumii întregi din năzuința de imitație terestră a împărăției spirituale a Mântuitorului. De aci, arzătorul zel de a realiza, prin încreștinarea barbarilor, statul universal în duhul ecumenic. Prăbușirea Bizanțului a făcut ca această mare idee să rămână suspendată în vis, și a înlesnit, dimpotrivă, procesul de

desagregare a ecumenicității politice prin ivirea statelor naționale ortodoxe, care au tras după sine și sfârticarea unității administrative a Bisericii în autocefalii locale.

Visul imperiului ortodox a continuat însă și în această vreme să ispitească pe noii șefi de state. Acest nou imperialism religios reprezintă o fază degenerată fiindcă nu era decât o întrecere de a cuceri Constantinopolul pe seama uneia sau alteia dintre națiunile ortodoxe în paguba celorlalte. Bulgarii țarului Simion au fost mușcați de-o asemenea ambiție încă cu mult înaintea de căderea Bizanțului. A venit apoi rândul Sârbilor lui Ștefan Dușan și nu mai puțin al Rusiei țariste, care a voit o stăpânire a Bosforului, nimbata de visul ecumenic. Nu e un orgoliu să constatăm că în această vreme singură ortodoxia românească s'a păstrat pe un plan de puritate creștină.

Voievodul istoriei noastre, am spus, e național în spațiu și ecumenic în spirit. Gândindu-se la Bizanț, el nu l-a râvnit cu poftă de stăpânire, ci a participat la restrîcerea „Marei Biserici a Răsăritului” cu dragoste de fiu duhovnicesc, sacrificând imens pentru a o ajuta.

Astăzi, din tot ce-a fost odinioară, n'a rămas în țările ortodoxe decât un spirit ecumenic al dogmei și al cultului. O morală ecumenică nu mai există. Popoarele noastre se urăsc între ele și se ignorează chiar în ce privește viața bisericească propriu zisă. Vitalitatea dogmei și a cultului nu se valorifică însă, oricât de identice ar fi rămas prin veacuri, decât atunci când vor creia o spiritualitate ecumenică pe temelia dragostei creștine. Ar trebui să revenim, cu alte cuvinte, la principiile vechei teologii politice în sensul unei acțiuni internaționale de reînfrățire a popoarelor ortodoxe. Lucrul acesta nu e cu putință decât renunțându-se la orice veleitate de imperialism național asupra Constantinopolului. În condițiile vieții moderne, nici un stat balcanic n'ar fi, de altfel, în stare să realizeze o asemenea veleitate pe seama lui.

Dar ceea ce ni se pare necesar și posibil de realizat e o ligă de pace creștină a statelor ortodoxe, o reînfrățire a lor pe temeiul spiritualității ecumenice. O asemenea sarcină, nobilă între toate, noi o vedem emanând din apostolatul monarhic de veche tradiție bizantină. Între moștenirile bizantine ale popoarelor balcanice, tradiția monarhică se menține intactă alături de unitatea dogmei și a cultului. Spiritul ortodox nici nu concepe altă formă de stat decât monarhia, de a cărei ființă e străbătută însăși rugăciunea liturgică a Bisericii, una și aceeași. Un stat ortodox e prin natura lui un stat monarhic și toate statele ortodoxe din Balcani au rămas, în pofida spiritului revoluționar al vremii, state monarhice. Astfel, principiul monarhic, care le este comun, poate deveni, în virtutea tradiției răsăritene, izvorul unui nou apostolat ecumenic, de înfrățire creștină internațională.

În ultimul timp însuș conceptul monarhic a suferit o fericită modificare înfrângând faza constituțional-democratică a reprezentării simbolice și pasive prin aceea a rolului efectiv și dinamic în viața statului. După noua concepție, inițiativele aparțin monarhului. Ni se pare deci un lucru cu atât mai logic ca inițiativa de a reface o morală ecumenică, o spiritualitate ortodoxă în politica internațională a Balcanului, să pornească din voința augustă a Suveranilor acestor state. Regii ortodocși din grația lui Dumnezeu și voința națională sunt, prin tradiție, Regi apostolici.

Notă bibliografică: N. Iorga: *Lucrări diverse*; A. A. Vasiliev: *Histoire de l'empire byzantin*; Charles Diehl: *Byzance, grandeur et décadence*; Otto Treitinger: *Die oströmische Kaiser-und Reichsidee*.—H. Gelzer: *Byzantinische Kulturgeschichte*; Steven Runciman: *La civilisation byzantine*.

P O E S I I

DE

N. CREVEDIA

APUS ÎN MUNȚI

Apusul și-a 'ngropat trandafirii,
Toamna își arde ultimele foi.
Ce prelung se sfâșie pâunii sângelui.
Noi, foști locuitori ai lunii,
Coborîrăm în văi
Astrul iubirii.

Venus e-un munte de tăcere.
Ne'ntoarcem, ca dintr'o luptă.
Am văzut, spre ziuă, pe cer,
Sania lunii — ruptă.

Culmile, culmile noastre, triste —
Miroase-a funingini și-a brad.
Fulgii, fulgii dintâi cad
Mari, ca niște batiste...

OMUL DIN VEAC

Eu nu l-am cunoscut —
Dar l-am văzut as'noapte.
Eram la noi, acasă —
Tot așa, noapte.
El a venit de undeva, dintr'un drum lung,
Poate, din vârsta de bronz ori de piatră.

A intrat încet pe poartă.
Avea pe el o dulamă seină, lungă ca o ploaie,
Incălțăminte, cât niște buduroaie,
O cușmă grea, de pământ,
In mână, un toiag de corn, cu noduri.

Câinii nu s'au dat la el.
Era cum îl știam din auzite :
Un jâdov de om,
Înnalt, spatele cât o albie —
Fața smeadă, osoasă,
O barbă mâncată de vreme,
Ochii, ca niște cremeni stinse.

Trist —
Și par'că mai bătrân.
A dat mâna cu noi pe rând
— Era rece și grea —
A plecat apoi prin curte.

Dar casa nu mai era aceeași.
Niciunul din fostele oleaburi.
Nu mai era gardul de nuiele —
Uleele, ca niște babe,
Nici ele nu mai erau.
Părul din bățatură, uscat
Și 'n grădină, l-au impresurat
Alte uluci, alte pometuri în floare.

Călca ușor, ca un hoț de cai.
Părea om, dar mirosea așa... a putrigai.
S'a innapoiat în ogradă.
Vitele rumegau sub șopron, culcate.
Le-a mângâiat, lin, cu palma —
Ele i'tindeau botul în vis.

S'a uitat lung, la rarița de lemn,
Din podul coșarului.
La oplonii și tălpile săniei, sfărîmate.
Mai erau acolo, grămadă : obezi de roate,
Coporâi, cioburi de coase
Și niște furci, ca niște oase.

A destupat gura pivniței.
In celar, a dat peste-un fier de săcure,
Veche, cât o pădure.
Satârul, găvanul,
Un ciocan de ferecat mori
Și-o stoghie lungă de 'nțepat comori.

Călca 'ncet —
Ca un orb ce se duce singur de mână.

S'a 'ndreptat apoi spre casă —
A dat ușile de părete.

Oglinzile 'nnalte l-au întâmpinat,
Ca niște arhangheli de soare.
N'a intrat innăuntru.
Aruncându'și privirile 'n sus,
S'a urcat pe gura podului.
Trozneau grinzile.

Nu mi s'a făcut urât.
Cum se 'nmăltă pe scară, uriașul mi s'a părut
Un plăeș, pe zidurile Cetății Neamțului —
Un dorobanț, suindu-se pe Grivița, la 77 —
Că mânia lui cădea ca o noapte
Pe omul sec, pe mișăi,
Pe cei veniți la noi, din cele patru vânturi.
Bunicul. Taica-Străbunul!
Urcă iarăși din vreme.
Obrazul, ros ca săpunul
Și ochii lui, ca două cioburi cu seu,
Luminau acum coperământul casei.

A 'nceput să caute prin pod.
Intr'o ladă : chimirul, o lulea, niște buruieni de talan, făcute scrodă.
Puterd, brăul de i-l făcuse muierea.
Apoi, cleștele de stors mierea,
Măciuca de opt ocale, cu care făcea de caraulă
Și-o sculă ruginită, dragă — pușca cu două cocoșe
Cu care și-apără cuprinsul și mergea la pază de lupi.
Intr'o lacră,
Niște ristoave, scrise cu lacrimi kirilice.

Tata-Bătrânul!
Venea din întuneric, ca din trecut.
Avea pe-aici o sfoară de pământ,
Depe timpu' lu' Cuzea
Ori al lui Miai Viteazu.
Avea o haită de feciori
(Șapte sate nu i-ar fi putut răzbi)
Și pe cap, stăpânirea și boeri
Munții, cumnați — brazii 'i erau veri.

O fire din topor!
I-ar fi ieșit nevasta din cuvânt?
C'o uitătură, o băgă 'n pământ!

Arnic om!
Luptă pământul, cu șase boi, cât malul.
In vie, împărăteștii, nucii, puși de el.
Știa din cimpoi.

Și-avea o inimă — o rană
Că 'ncepând dintre Sântămării,
O ținea numa 'n cumetrii.
La masa lui, toți milogii depe drum
Și, seara, toți năpăstuiții găseau un fum cald...

Plin de praf pe veșminte,
Ochii, ca două morminte,
Pogoară moșneagul pe scară.
N'a mai găsit în pod
Cele patru scânduri de stejar —
Le urcase-acolo de mult, într'o vară.
Il plătise bine dinnainte
Și pe taica-părintele,
Pentruca atunci, când o fi să fie,
Să plece 'n ghebă nouă,
Pe o potecă de rouă,
Să-și verse taica-preotul tot sufletul, tot cântecul, tot jarul,
„Că unu-a fost pe lume Cutare, gospodarul”...

Devale, la gârlă, piua bătea dimia nopții —
Satul dormia adânc.
Casele 'nvăluite cu table de lună...

Sta să se crape de ziuă.
In curtea largă, cu alte acareturi,
Bătrânul s'a simțit un striin.
Și, fără să spuie un cuvânt măcar,
A ieșit pe poartă.
S'a uitat spre Niculae Frățilă,
Spre moș Voinea, spre nea Gheorghe Tronaru,
Pe toată linia satului.

S'a oprit în răspânte, la puț,
A scos o ciutură cu apă, a băut adânc,
Și-a făcut cruce
Și, înalt cât troița de-alături,
A plecat iarăși spre Răsărit...

Maria,
Măine, e zi mare —
Să 'mparți mere, struguri și azimă caldă.

PĂMÂNT TÂNĂR

Peste tânăru'l pământ,
Trece-abia un fir de vânt —
Și e-o prea-curată seară,
Cu miros adânc de ceară,

Miros de 'nceput de-Aprile.
De asupra tainei noastre,
Stele tinere, albastre —
O postață de zambile.

Sălcii pe fântână 'ndoaie
Lumânări de țară, lungi —
Școlăret, departe 'n lunci,
Brotăceii trag a ploaie.

Mari șervete de răcoare
Paștii fără de prihană —
Noaptea, strălucesc în floare
Piersicii, ca niște aștri.

Negri, ochii, muguri mari,
Aci scad, aci 'nfloresc.
Peste anii noștri cresc
Bolovanii mari ai lunii.

TĂCERE

Lumea de Nord.
Frig,
In lumea de piatră și sare.
Fiecare, cu un cort de 'ntuneric.

Nici răzoare, nici poteci.
Pe Calea sacră, de lapte,
Noi, de-un veci L-așteptăm să vină,
Pre Tatăl, pre Fiul.

Ne-au putrezit lanțurile la mâini,
Banul s'a făcut țărână.

Ustură timpul, ca ceapa.
Așteptăm, așteptăm,
Care 'ntins, care pe-o rână,
Să 'nceapă procesul.

Tăcere.
Lumina lunii 'mbracă lumea 'n chembrică...

Am vrea s-O vedem
Pe Maica de Caritate,
Să-i sorbim ceaiul privirilor calde —
Și pe Prea-Curații-Părinți,
Ca niște doctori, în halate de lumină.
Adu-ți aminte, inimă,
Undeva, undeva,
In Lunca Plângerii,
Ninge, ninge frumos
Și ingerii merg la școală.

Fără Auroră și Apus,
Fără Sus și Nadir.
Cerul — un imens cimitir...

Adu-ți aminte, suflete al meu,
Pe undeva, pe undeva, odată,
Pe subt o seară, ca un curcubeu,
Treceau un logodnic și-o fată
Și era o lună — cât o Biblie domnească.

Dar de sub vecii veacurilor, iată,
Unul mai tânăr și nespus de țănoș.
Avea femurii tari, avea și-o ceată
Și-a început s'alerge peste șanțuri :

„Sculați, voi, tot norodul adormit !
„Afar' din corturi, voi, toți degerații,
„Să ne infățișăm Supremei Grații,
„Așa cum ne-am vorbit !

A fost un pârâit par' că de crăci
Universale. Și-o adunătură
De oase multe, multe — o pădure,
Un ocean de glasuri și de crăci.

Și oceanu 'ncepe să tresalte —
Scheletele făceau talaze 'nnalte —
Și 'n besna grea ce se lăsa pe lume,
Un glas total a prins să se zugrume :

„Fără pat, fără rude,
„Fără Sfânta Familie,
„Miluie-ne, miluie,
„Cel Etern și-Impărat !”

Liniște.

„Aprinde iar mărețele lumini,
„Planetele prefă-le în grădini —
„Fă-ne pe toți nemuritori, ca Tine !”

O liniște veche de piatră,
Fâșâie 'n ureche.

„Și ca s'avem sub aștri, toții, loc,
„Tu pune mâna iar pe târnăcop
„Și sparge fundurile lumii cei
„Fără 'nceput și fără margini !

„Sau spune numai un cuvânt,
„Ca să răsară iarăși ghiociei.
„Și întinde între ele numai punți
„Și fă să fie pururile nunți
„Și fii acelaș Tată bun și Unul
„Și fii-ne tot Tu și Nunul Mare.

Tăcere.

E o tăcere-adâncă, fără lună.
Ustură veșnicia — ca o fișcă.

Și iarăși se mișcă oceanul și tună :

„Noi suntem cei mulți
„Și desculți
„Și muți
„Și orbi.
„Noi, robii pururilor nu vrem să mai fim !

Tăcere.

Frig.

Vecii ustură, ca un bici !

„Ce scrie-aici ?
„Dă-ne Paradisul ori Iadul !
Vrem Judecata din urmă,
„Să incolțească iarăși răsadul Ființei.

Tăcere.

Frig.

Intuneric greu.

„Bătrân hain,
„Dă-ne visul cel puțin !”

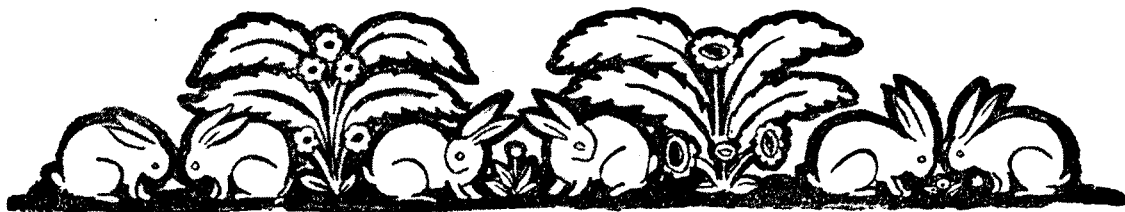
Pe lume, se lasă o noapte de fier.
Stelele se 'nfig, ca niște ținte.
Iese luna, cât o lopată.
Unii pogoară, alții vin,
Nici întristare, nici suspin.

„Ai murit ?
„Orb fără glas și auz !
„Să pună Iisus coroana !”

Tăcere.

Ce ger e !

Ce ger !

DIN „CICLUL NEAMULUI“

DE

RADU GYR

Domnului Nichifor Crainic

DACUL

In limpezimi unde-mi sbura săgeata,
azi, steaua ta și-aprinde nestemata.
Pe plaiul veghei mele de oier
urci tu, acum, cu mielele în cer.

Pe unde plugul meu trecea cu sporul,
cânta lumina și zâmbea ogorul.
Azi, plugul tău pe urma mea se 'mplântă
și zările zâmbesc și brazda cântă...

Ți-aștept în lut truditele ciolane
să le 'nfrățesc cu mine sub tăpșane.
Și 'n strânse împletiri de oseminte
vom ține 'n brațe veacurile sfinte.

DESCĂLECĂTORUL

Se răzimbau pădurile în ghioage,
munții tăceau cu stemele pe frunți.
Grei, se lungeau pe labe anii crunți
și mormăiau ca urșii prin bârloage.

Când am pornit călări la vânătoare
un cap de zimbru soarele părea.
Pe stânci, zăvozii mei, cățeaua mea,
lătrau nemărginirea rotitoare.

Unde-a căzut, însângerată, fiara,
jițul meu tânăr crește ca un spic.
Mi-am asvârlit țurcana'n Carul-Mic
și-am sărutat Veciile și Țara...

CTITORUL DE MÂNĂSTIRI

Treceau, desculți, prin țara basarabă
sfinți triști de fum, cu glesne de lumină.
Omu-i chema, pe prispa lui, la cină
și le pupa cereasca mână slabă.

Io, ctitorul, topit-am juvaere,
să urce din inele mânăstire...
Sfinții pribegi, cu umbra lor subțire,
i-am fost pofțit apoi la priveghere.

Ci ei, zâmbind și mirosind a ceară,
s'au așezat prin verzi iconostase.

Mă uit și văd pe fruntea lor rămase
inelele-mi domnești de-odinioară...

TIPĂRITORUL DE BUCOAVNE

Din miază-zi, aduc într'o dăsagă
cerul întreg și ingerii bălai.
E harul sfinților în traista mea pribegă
ciobit în țândări vinete de rai.

Culeg o buche — bob de tămâioasă —
o pun în teascuri și, din mustul ei,
șoptește Maica Precista miloasă
și Duhul Sfânt împarte porumbei.

Bag mâna 'n sacul meu și scot afară
Un Vetleem din chiciură de ani.
Descânt peste tiparniță și'n țară
pornesc cazaniile ca niște ciobani...

Iar Vodă și boerii și calicii
aud, plecați peste bucoavna mea,
cum stau de vorbă 'n ceruri mucenicii
și cum colindă magii după stea.

ȚEPEȘ

Așa, ca să petreacem împreună,
în cinstea dumneavoastră boeri mari,
am tras în țepi cinci tururi de șalvari
și-un pașă cu turbanul cât o lună.

Aici, scâncește încă un vlădică
proptit într'o prăjină de arțar.
Alături, se holbează un tâlhar
că vârful țepii i-a ieșit prin chică.

Ciorchinii grași de hoți și pierde-vară
ii sprijin, să nu cadă, în araci, —
și-n lungi frigări cioplite din copaci
infig curvari și vânzători de țară...

Să 'nceapă cina! Toarnă-mi în bardacă,
tu, Doamnă, vinul ochilor tăi mari,
să beau pentru jupânii puși în pari
și ninși de stele ca de promoroacă!

MREJERUL

Era năvodu-aseară o nălucă
și se umplea de știne dunărene.
Păreau în vârșe zodiile: mrene,
și luna avea solzi brumați de știucă.

În somnu-mi pescăresc, sub coviltire,
vin, pe mistreți, pădurile, călare,
și papura cu oastea ei subțire
și apele, — să-mi cadă la picioare.

De vântul bălții arsă mi-este fața
și straiul a păstrugă îmi miroase,
dar steme verzi îmi pâlpăe în oase...

— Moldovă dragă, bună dimineața!

ȘINCAI

— De unde vii, sub viscocele lunii,
străine?

— Din adâncuri, vin din lut.
Am fost să văd, să pipăi, să sărut
furtunile, mormintele, străbunii.

Mă furișez prin țarcuri și șoproane,
ciulini și pietre glesnele îmi rup,
și luna-mi trece, vânăță, prin trup
ca printr'un geam, și-mi fâlfăe 'n ciolane...

— Și 'n traista asta veche, ce duci oare?

— Duc rumeguș de os de împărați
și pajuri mari și zimbri ferecați, —
duc Țara ca pe-un bulgăre de soare!

Și 'n șopru, la opaiț, umbra scoate
un maldăr de fol galbene din sac.

— Ingenunchiază, frate... Vin din veac
și Neamul nostru l-am adus în spate!

O OPERĂ DE MURILLO ÎN COLECȚIA REGALA

DE

AL. BUSUIOCEANU

Colecția atât de prețioasă de picturi vechi din palatele și castelele noastre regale a oferit în ultimii ani multe surprize cercetătorilor de artă.

Ignorată multă vreme, nu numai în străinătate dar și la noi, colecția aceasta, în care mâna fericită a bătrânului rege Carol I a știut să adune atâtea opere de valoare, începe astăzi a fi cunoscută și pe drept rânduită printre marile colecții europene.

Expoziția El Greco, organizată acum doi ani la Paris sub înaltul patronaj al Suvranului nostru și al Președintelui Republicii franceze, a contribuit în mare măsură la acest rezultat. Tablourile lui El Greco care împodobesc palatele noastre regale și care au constituit nucleul principal al expoziției de la Paris, sunt astăzi opere pretutindeni cunoscute, citate în toate studiile și socotite, unele din ele, printre cele mai de seamă ale maestrului.

Dar reputația colecției e stabilită azi, nu numai prin picturile lui El Greco, ci și prin alte opere, pe care studii în reviste de specialitate și comunicări la congrese internaționale le-au putut pune în circulație. Recunoașterea unor picturi ca acelea datorite unui Domenico Veneziano, unui Ercole Roberti sau unui Bramantino, a atras atenția cunoscătorilor asupra importantului grup de opere de Primitivi italieni care se află în colecție, multe din ele de o mare raritate¹⁾. Școalele cele mai variate au eșit apoi în

1) Imi îngădui a cita aci câteva din studiile pe care le-am publicat în anii din urmă asupra operelor din colecție:

Daniele da Volterra e la storia di un motivo pittorico, în „Ephemeris Dacoromana”, Roma, vol. V (1932); *Oeuvres du Greco en Roumanie*, în „Actes du XIII-e Congrès international d'Histoire de l'Art”, Stockholm 1933; *Les tableaux du Greco dans la Collection royale de Roumanie*, în „Gazette des Beaux-Arts”, Paris, Mai 1934; *Intorno a Franco Bolognese*, în volumul omagial: „In memoria lui Vasile Pârvan”. București 1934; *Une oeuvre inédite de Domenico Veneziano* în: „Actes du XIV-e Congrès international d'Histoire de l'Art”, Berna 1936, vol. I; *Una nuova Madonna di Domenico Veneziano*, în „L'Arte”, Roma, Ian. 1937; *Domenico Theotokopuli El Greco*, Catalogul Expoziției organizată de „Gazette des Beaux-Arts”, Paris 1937; *El Greco în Colecția regală*, în „Gândirea”, Iunie 1937; *Dipinti sconosciuti di Ercole Roberti e di sua scuola*, în „L'Arte”, Roma, Iulie 1937; *Les tableaux du Greco dans la Collection royale de Roumanie*, studiu însoțit de un album. Bruxelles Editions de la Connaissance 1937; *Trois tableaux ignorés du Corrège*, în „Gazette des Beaux-Arts”, Paris, Ian. 1938; *Una nuova Pieta del Bramantino*, în „Rivista d'arte”. Florența, t. XX (1938) no. 2.

Catalogul cel nou al colecției se găsește sub presă și va apărea, în patru volume, în editura „Les Beaux-Arts” de la Paris. Primele două volume sunt pe punctul de a apărea, celelalte două sunt în pregătire.

evidență, italiene, flamande, olandeze, spaniole, prin opere care pot sta alături de cele din muzeele streine. O mare pictură a lui Rembrandt, care împodobește Castelul Foișor de la Sinaia, a putut fi remarcată acum câțiva ani într'o expoziție la Londra, fiind considerată de critici printre operele capitale ale maestrului olandez. De curând, un critic de o autoritate excepțională, d. Aug. L. Mayer, fostul director al Pinacotecii din München și fost profesor la Universitatea din acelaș oraș, recunoștea într'o pictură de la Sinaia, greșit atribuită de vechiul catalog pictorului spaniol Sanchez Coello, unul din portretele cele mai valoroase care se pot atribui perioadei de tinerețe a lui Rubens.

Multe alte descoperiri de acest ordin s'ar mai putea semnala, privind aproape toate școalele și constituind tot atâtea contribuții noi la cunoașterea unora dintre artiști. E cazul tocmai al tabloului de care mă voi ocupa aci, o operă de Murillo deosebit de semnificativă, care, cunoscută odinioară, când pictura se găsea în Spania, și bucurându-se chiar de oarecare celebritate, fusese de mult pierdută din vedere și de mai bine de șaizeci de ani socotită ca o operă dispărută. Identificarea acestei picturi și studiul ei amănunțit au făcut obiectul unei comunicări pe care am prezentat-o de curând Congresului internațional de istoria artei de la Londra. Reiau aci datele acelei expunerii, care pot lămurii istoria, nu lipsită de interes, a acestei prețioase opere, atâta vreme ignorată.

Tabloul se găsește în Castelul Peleş de la Sinaia și reprezintă, cu elemente scoase dintr'o cunoscută fabulă antică, motivul anecdotic al *Invenției picturii*. Intr'un peisaj învăluit de atmosfera crepusculului și în fața câtorva personaje uimite, un tânăr, cu penelul în mână, zugrăvește pe zidul unei case, umbra altui personajiu, care îi pozează.

Vechiul catalog al colecției, întocmit acum vreo patruzeci de ani de Leo Bachelin, nu dădea nicio importanță acestei picturi, pe care abia o înregistra în câteva rânduri, fără vreo lămurire asupra originii ei și fără măcar o reproducere fotografică. Bachelin, care nu era de altfel la întâia sa eroare, nu părea deloc convins de valoarea picturii și nu recunoștea în ea mâna lui Murillo, deși maniera i se părea a fi aceea a pictorului din Sevilla²⁾.

E curios că chiar un critic mult mai competent decât Bachelin, și un specialist în arta spaniolă, cum era germanul Valerian de Loga, care acum vreo treizeci de ani a vizitat Castelul de la Sinaia și a publicat un articol asupra operelor spaniole din Colecția regală, nu face nici el nicio aluzie la acest tablou, nici în articolul său, nici în cartea scrisă mai târziu asupra picturii spaniole³⁾. El nu cita drept operă a lui Murillo în colecția noastră regală decât o singură pictură, care se găsea în același castel, o *Concepție imaculată*, care se întâmplă însă a nu fi de Murillo, fiind cel mult o operă de atelier. Dar omisiunea aceasta nu e singura în articolul lui Valerian de Loga. Alte tablouri importante din colecție, cum e *Martiriul Sfântului Sebastian* al lui El Greco, din Palatul de la Cotroceni, i-au scăpat deasemeni, ceea ce dovedește că cunoștința lui Valerian de Loga despre colecție era destul de incompletă și, desigur, și influențată de Bachelin.

Nesemnlat de nimeni, neglijat, rău expus, tabloul lui Murillo a rămas astfel ne-

2) Iată cuvintele lui Bachelin: „Le motif est agréable, et rappelle par sa familiarité réaliste, la manière de Murillo; mais on a peine à y retrouver la facture précise et alerte, les physionomies expressives du maître“, *Catalogue*, p. 241.

3) Vezi Valerian de Loga, *Die spanischen Bilder des Königs Carl von Rumänien*, în „Zeitschrift für bildende Kunst“, Seria nouă, vol. XXII, no. 9, p. 213 și urm.; și volumul *Die Malerei in Spanien vom XIV bis XVIII Jahrhundert*, Berlin 1923.

Nici Aug. L. Mayer, care cunoaște totuși alte tablouri din Colecția noastră regală, nu citează nicăiri pictura lui Murillo.

cunoscut și nu e de mirare dacă, de atâta vreme, niciun studiu și niciun catalog al operelor maestrului din Sevilla nu-l mai pomenește în vreun fel.

Ultima mențiune despre această pictură o găsim într'un catalog din 1883, al operelor lui Velasquez și Murillo, întocmit de un cunoscut erudit, Charles B. Curtis, care nu mai amintea însă tabloul decât ca pe o operă dispărută. Curtis îi dădea descrierea și cita vechii autori spanioli de unde își culesese informațiile. Referința neașteptat de interesante; căci, verificate și completate și cu alte izvoare, ele ne îngăduie, nu numai să cunoaștem data și împrejurările precise, în care tabloul a fost pictat, dar și să reconstituim pas cu pas peregrinările succesive ale operei astăzi regăsite.

Când breasla pictorilor din Sevilla a fost fondată, — ne spune unul din acești autori⁴⁾ — s'a prevăzut în statute că fiecare mayordomo, adică staroste al breslei, era dator să dăruiască, în fiecare an, câte un tablou de mâna sa vechei capele a Sfântului Luca, numită *Capitalla de los pintores*, din biserica parohială a Sfântului Andrei de la Sevilla. Murillo, ales președinte al Academiei artiștilor în 1660, s'a conformat acestui statut, și a dăruit tabloul de care e vorba, în care, reprezentând Invenția picturii, a ținut să-și zugrăvească propriul său portret.

Tabloul s'a bucurat de faimă mare. Era considerat nu numai ca o operă prețioasă a capelei dar și drept una dintre cele mai interesante ale maestrului; și datorită subiectului, el a rămas cunoscut sub un nume popular, *El cuadro de las sombras*, adică Tabloul cu umbrele.

Pictura s'a păstrat în biserica Sfântului Andrei până în 1809. Un autor cunoscut, Céan Bermudez, îl semnala încă în 1806, în Capela Sfântului Luca, notând despre starea picturii: „un cuadro maltratado“.

Capela ajunsese dealfel neîncăpătoare pentru toate operele strânse acolo și biserica, nemai având mijloace să întreție un astfel de tezaur devenit povară, a vândut tablourile, în 1809, unui cunoscut colecționar din Sevilla, Don Antonio Bravo, care le-a lăsat în urmă moștenire nepotului său, el însuși artist și profesor la Academia din Sevilla, Don Aniceto Bravo.

Colecția Bravo era cunoscută la începutul secolului al XIX-lea drept cea mai însemnată dintre galeriile de pictură sevillană. Autorii spanioli și streini care descriu Sevilla din această vreme stăruiesc toți asupra acestei colecții și mai ales asupra operelor lui Murillo aflate în ea. Dar comentând aceste opere, fiecare începe prin a descrie tabloul cel mai interesant al colecției, care nu e altul decât *El cuadro de las sombras*. Era socotit de toți drept o curioasă operă a artistului, demnă de toate elogiile, cei mai exigenți neaducându-i altă critică decât observația, care reflecta prejudecăți academice ale timpului, că îmbrăcăminte pe care Murillo o dăduse personagiilor era anacronică în raport cu subiectul.

În 1864 pictura era încă menționată în Colecția Bravo. În același an însă, ea trecea în Franța, intrând într'una din colecțiile cele mai vestite ale timpului, Colecția Pereire de la Paris. Catalogul Colecției Pereire înregistra tabloul sub titlul de „Invenția desenului“. fără altă explicație decât această singură notiță, care dealfel corespunde picturii noastre: „Larg și liber pictat; figurile întregi au 70 centimetri înălțime“.

La vânzarea Colecției Pereire, în 1868, tabloul a intrat în posesia consulului prusian Felix Bamberg, care, prieten al familiei de Hohenzollern, avea să-și vândă colecția întreagă, în 1879, Domnitorului Carol al României. E de notat că, odată cu tabloul lui

4) Amador de los Rios, *Sevilla pintoresca, o description de sus mas célebres monumentos artisticos*, Sevilla 1844.

Murillo, Bamberg mai cumpărase din Colecția Pereire o serie întreagă de alte picturi spaniole, toate opere de primul ordin, care, cu excepția uneia singure, se găsesc astăzi în palatele și castelele noastre regale. Citez dintre ele, marea *Inchinare a păstorilor* de El Greco, care a aparținut regelui Louis Philippe, figurând la Luvru între 1838 și 1848 și care împodobește astăzi Sala Tronului din Palatul nostru regal; alte două opere de El Greco, *Isus purtând crucea*, care se află în Castelul Peleş de la Sinaia și *Sfântul Martin călare* de la Palatul Cotroceni; un mare tablou de Goya, *Portretul Ducesei de Alba*, (care n'a fost cumpărat de Regele Carol) și o pânză deasemenea de dimensiuni excepționale, reprezentând *Lupta dintre Hercule și centaur*, tablou celebru odinioară, când era atribuit lui Ribera, dar care nu e decât de Luca Giordano (astăzi se află în Palatul regal din București); și în sfârșit câteva alte opere, ale căror atribuiri nu mai corespund azi cu acelea indicate în catalogul Pereire.

Toate aceste picturi, trecând în colecția noastră regală acum exact 60 de ani, au fost pierdute din vedere, iar unele din ele socotite deadreptul dispărute. E cazul tabloului lui Murillo uitat cu totul de mai bine de 70 de ani. Identitatea sa e totuși neîndoelnică. Descrierea și dimensiunile date de Curtis sunt exact cele ale picturii de la Sinaia: „La dreapta — notează Curtis — un personajiu tânăr desenează pe un zid conturul umbrei altui tânăr; la stânga, un peisagiu bogat, și un grup de figuri în primul plan”. Dimensiunile, însemnate de Curtis în măsuri spaniole și engleze, corespund deasemenea cu cele ale tabloului nostru: $1\frac{1}{2} \times 2$ baras; 44×66 inches; $1.15 \text{ cm.} \times 1,70 \text{ cm.}$

Coloritul tabloului arată paleta lui Murillo cea mai fină și mai nuanțată. O armonie de gris-albăstrui și de brun înfășoară pictura în modulațiile ușoare ale unei atmosfere vaporoză. Colorile sunt delicate. Personajul care pozează pentru pictor e îmbrăcat în roz, celălalt în brun și vioriu. Umbrele lor, aproape transparente, se proiectează pe un zid gris-albăstrui. Personajii din stânga fac o pată mai închisă, brună, care se profilează pe fondul gris estompat al peisagiului. Cerul e ușor acoperit; orizontul colorat de o dulce lumină aurie.

La dreapta, pe un scut monumental se citește și inscripția care explică subiectul:

TUBODELASOMBRA
ORIGEN
LAQUEADMIRASHER-
MOSURA
ENLACELEBREPIN-
TURA.

(Și-a luat originea din umbră; și îi admiri frumusețea în pictură celebră).

Maniera lui Murillo e evidentă în toate detaliile tabloului și ea amintește mai cu seamă operele artistului zugrăvite între 1655 — 1670. Clar-obscurul virbant și ușor, moli-ciunea delicată a conturilor și formelor, nuanțele de gris-albăstrui armonizate cu tonalitatea brună, scenele desfășurate pe fonduri de peisagiu cu ziduri și ruine, personajii de talie mică și cu siluete tipice, se regăsesc într'o întreagă serie de picturi executate de artist la această epocă.

Nu voi intra în alte amănunte, căci nu e aici locul unui astfel de studiu⁵⁾. Voi adăoga numai că tabloul de la Sinaia e ca un fel de preludiu al aceluia faimos „estilo

5) Studiul amănunțit al tabloului va apărea în curând în revista de la Londra „The Burlington Magazine”.

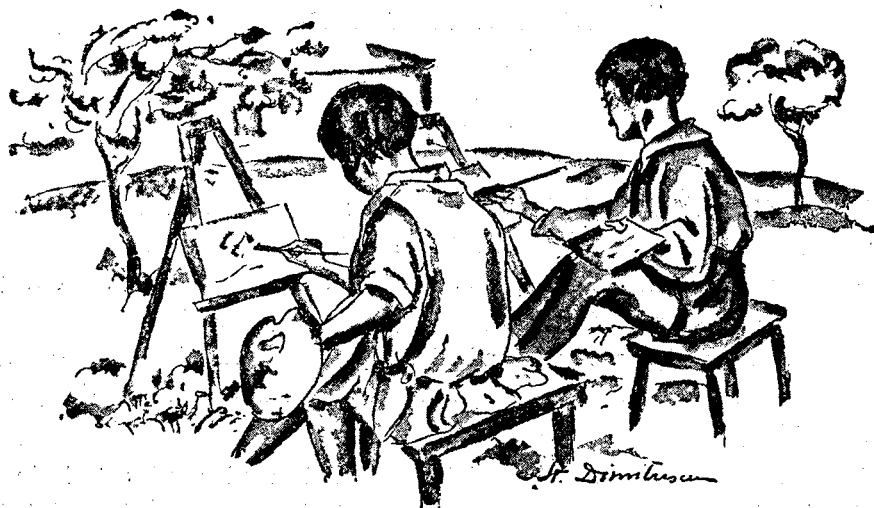

vaporoso" care, în unele picturi ale lui Murillo, se apropie de atmosfera lui Rembrandt, și care, cu avantajile și slăbiciunile sale, se va desfășura din ce în ce în operele de maturitate și de epocă târzie ale artistului.

Pictura de la Sinaia amintește mai cu seamă un grup de tablouri bine cunoscute, care definesc perioada mijlocie a activității lui Murillo. Citez, dintre ele, scena cu *Isac binecuvântând pe Iacob*, din Muzeul Ermitajului de la Leningrad, în care un decor asemănător se întâlnește și o atmosferă tot atât de învăluită ca și în tabloul nostru; compozițiile reprezentând *Intoarcerea fiului risipitor* și pe *Abraam cu îngerii*, din Colecția Ducelui Sutherland de la Londra, amândouă înfățișând aceeași căutare de grație și de finețe în zugrăvirea unor figuri înfășurate în penumbră; o serie întreagă de picturi, apoi, inspirate din Parabola fiului risipitor, în Colecția Otto Beit de la Londra, opere de un efect de lumină mai intens, dar în care modulăția atmosferei e tot atât de ușoară și de nuanțată ca și în pictura noastră; și în sfârșit, tabloul înfățișând pe *Iosif cu nevasta lui Putifar*, din colecția F. Schlayer de la Madrid, pictură de un clarobscur dus până la efecte rembrandtiene, dar care prin proporțiile și prin siluetele figurilor amintește bine tabloul de la Sinaia.

În grupul acestor opere, eșite toate din aceeași viziune picturală și arătând o înclinare particulară a artistului către subiectul narativ înfrumusețat de decor poetic, tabloul de care ne ocupăm e dintre cele mai interesante. Mai puțin vibrant decât altele în culoare, mai puțin strălucitor în efectele de lumină, mai puțin ferm în plăsmuirea plastică, el se înfățișează totuși, cu finețea de formă, cu nuanțarea de atmosferă și cu acel ton unitar de gris-argintiu ușor înfășurat în reflexe aurii, care fac calitățile cele mai de seamă ale multora din operele lui Murillo.

Printre aceste opere, tabloul de la Sinaia reprezintă o dată precisă și un moment semnificativ în activitatea artistului. Pictura e cu atât mai prețioasă. Identificată, ea aduce, nu numai o strălucire nouă colecției noastre regale, dar și o întregire însemnată operei în genere a pictorului spaniol.

CÂND VOIU FI FOST UITAT

DE

DONAR MUNTEANU

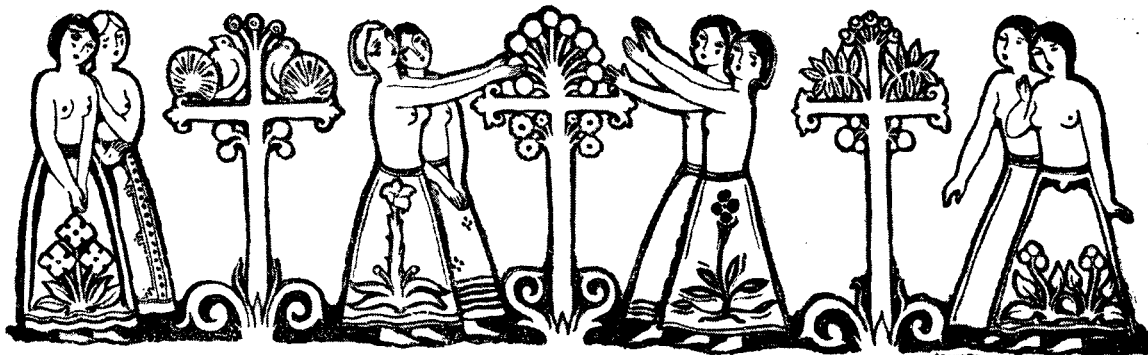
O! cum aş vrea s'adorm şi eu pe mare,
Pe valuri de uitare legănat;
De mai plutesc sau de m'am scufundat,
Să fie o enigmă şi-o 'ntrebare.

Târziu de tot, când voiu fi fost uitat,
Şi când fetiţa noastră va fi mare,
Voiu mai trimite-o binecuvântare
Acelor dragi ce'n van m'au aşteptat...

Atunci cea mai frumoasă dintre fete,
Păşind prin grânele de aur-şters,
Sau stând pe pajiştea unei poiene,

O să deschidă cartea de sonete, —
Şi 'nfiorându-se de câte-un vers,
Ii va miji o lacrimă pe gene...

P O E S I I

DE
VIRGIL CARIANOPOL

Poetului Nichifor Crainic

CĂUTARE

Nu mai am nici un rost Dumnezeule,
Nu te pot găsi ori unde te caut,
Tu ești și nu ești în mine
Cum este cântecul ca un șarpe, în flaut.

Dac' aş rupe armonica mea ca să scot
Din ea stolul de note, ca din povești,
Unde l'aș găsi? Dacă m'aș rupe
De unde să știu, Doamne, picătura de sânge în care ești?

Și totuși, tu ești toamna mea tristă!
Tu ești trecerea mea prin viață!
Nu eu văd, Doamne, soarele strălucind,
Ci tu îl privești prin mine, în fiecă dimineață!

AȘTEPTARE

Tot aștept, tot o aștept să vie,
Poate-a 'ntârziat sau cine știe...
Poate sânt pădurile prea dese
Dincolo de vis și veșnicie.

Poate șerpi i-or fi eșit în cale,
Poate șerpi i-or fi eșit în cale,
Vânturile i-or fi stând în cale,
Sau n'o țin picioarele de fum?

Las și'n astă seară masa 'ntinsă
Și lumina-aprinsă în pridvor...
Pentru ea așteaptă luna noaptea
Stând de-asupra lumii 'ntr'un picior.

AM VISAT

Am visat azi noapte groapă, cine știe...
Poate visul nu mi-o fi de-a bună.
Un prieten a visat odată corbi
Și s'a spânzurat curând de lună.

Și-am visat și-un prinț, pe-un cal de sânge,
Că fugea rănit în spre trecut,
Că ori unde se ducea să scape,
Ii eșau soldații morți din scut.

Am visat azi noapte groapă, poate mor,
Poate o să scap de-atâți dușmani...
Cine știe, poate-au și 'nceput
Să-mi alerge corbii peste ani.

CÂNTEC PENTRU MĂRIREA GRÂULUI

Și acum, câmpul este tot plin și tot des,
Parcă Dumnezeu, pământul acesta pentru aur l-ar fi ales.
Cresc grânele 'nalte de parc'ar fi călărași...
Porumbul, se uită de-aici și până dincolo de oraș.

Au crescut bogățiile de parcă-s păduri,
Lucesc de departe ca niște soldați în armuri
Și iar o să se umple țara de bucurie și pâine...
Fratele grâu, ne-a adus speranțele pentru mâine.

Bucură-te tată țăran, bucură-te sfinte
Cu pletele albe și cu gândul cuminte ;
Ți-a crescut munca 'npătrit, s'a făcut oțel...
Dacă te afunzi în grâu, nu ți-se mai vede nici căciula din el.

Cântă, e aur de-al nostru, aur bun,
Aur crescut cu sudoare și cu tutun.
Bucură-te frate, ți s'a făcut grâul flăcău...
Cântă că și sufletul domnului se bucură tot cât al tău.

CIOCOIUL

Trece grav ciocoiu 'n aur vechi
Prin mulțimea așternută jos
Pe un cal cu hamuri de mătăsă
Și cu păru 'n vânturi mătăsos.

Trece 'nalt, cu ochii goi și palizi,
Nedormit, cu gândurile șui...
Fruntea-i este ceară de petreceri
Și obrazii, parcă-i sânt gutui.

Și mulțimea cântă, cântă, strigă ;
El zâmbește și argații râd ;
Dar în gândul fiecărui este
Câte-un colț întunecat și hâd.

Trece grav ciocoiul, dar el știe
Cât de aspră-i viața și de grea...
Știe că trecând printre mulțime
Nu-l salută nimeni fiindcă vrea...

VOI FI MEREU

Nu veți scăpa de mine niciodată,
De spectrul ăsta grav, dar care tace,
De chipul ăsta care vede totul,
Dar care trece și vă lasă 'n pace.

Voi fi cu voi ori unde și ori când,
Precum am fost mereu în suferinți ;
Voi fi și sabia acelor care strigă
Și vorba celor vrednici și cumiști.

Mă veți vedea pe străzi în cei goniți,
Pe baricade lângă cei căzuți
Și totuși slujitorul credincios
Și frate bun al celorlora avuți.

Voi fi în orice parte, peste tot
Și'n fapta celui care nu înțelege...
Și-alături de acela care 'n lanțuri
Va trage spada albă pentru Rege.

Voi fi mereu, voi fi și după moarte,
Voi râde poate lumii dintr'o floare.
Voi fi mereu, așa îngenunchiat,
Ca o durere poate, sau ca o muștrare...

HAIUCUL

Noaptea albă caută prin stuhuri,
Stă suită leneșe 'n copaci
Și pe dealuri sue nevoiașe,
Sprijinindu-se bătrână în araci.

— Ce de aur, zice 'n el haiducul,
M'aş îmbogăţi de l'aş avea
Şi cu glas de foc sărută seara
Şi striveşte 'n fiecare ochi o stea.

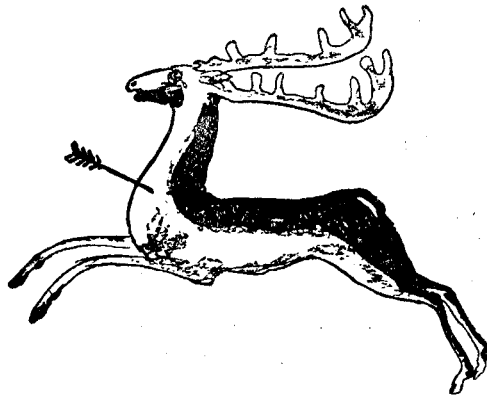
Am furat destul făr' să țin seama,
Am fugit în munți cu tinerețea,
M'au gonit durerile să uit
Şi acum cobor cu bătrânețea.

Ia uit' ia ce noapte albă, viață!
Ia uit' ia ce lună, ciocârlie!
Nu cumva coboară Dumnezeu
Ca să-l jefuesc de veșnicie?

NU TREBUE SĂ PLÂNGEM

Nu trebuie să jelim, nu trebuie să plângem,
Nu avem pentru cine...
Ca 'n niște vulcani îi gâlgâe țării auru 'n vine.
Avem de toate, ne sânt pline râurile de lapte,
Dumnezeu se uită prin lună la noi în fiecare clipă și oră din noapte
Şi câmpurile, câmpurile, așa ne-a fost scrisa,
Să fie pline de aur, dela Nistru și până la Tisa.

Nu trebuie să plângem, nu trebuie să jelim —
Trebuie să ne îndrăgim zărilor și să ni-le iubim.
Trebuie să luptăm, să nu ne îndoae vânturile;
Noi sântem făcuți pentru toate avânturile.
Sufletul nostru e mare, dar stă strâns.
Ce-ar fi rămas istoria noastră, dacă Avram Iancu
In loc să lupte ar fi plâns?

P O E M A L U I F O S C O L O *

DE

ALEXANDRU MARCU

PROGRAMUL SPIRITUAL

Luând inițiativa să întreprindă o poemă ca aceea a *Mormintelor*, Foscolo intenționa, instinctiv, să joace rolul scriitorului predestinat de a da viață nouă (printr'un conținut spiritual nou și real) clasicismului. Acesta era chemat prin cuvântul lui, să poată vorbi mai convingător noilor generații, care asistaseră de curând și mai asistau încă la marile preschimări sociale și politice, precum erau cele provocate de urmările Revoluției franceze și ale primelor apariții ale lui Napoleon Bonaparte pe scena istoriei. Iar acele generații nu mai avuseseră calmul și răgazul necesar să contemple frumusețea clasică, să mediteze asupra formulei estetice a unei arte pure.

Iată de ce Foscolo nu-și va înstrăina inspirația de tot ce era actual în aspirațiile acelor generații, ca memorie a trecutului național, regrete și speranțe, exemple de urmat și exemple reprobabile, idealuri și dezamăgiri, admirație și aversiune.

Dacă punctul de plecare al poemei sale era moartea, cel final se confunda cu preamărirea vieții, dând operei o intonație exuberantă, fără a fi vorba de un optimism facil și naiv, ca al multor romantici de mai târziu, ci susținut de seninătatea olimpică a gândului morții, ca în concepția lumii antice.

Un atare program spiritual poate fi înțeles și drept reflexul literar al vremii poetului, prin semnificația pe care o avea unanim într'ansa cultul mormintelor, completat cu celălalt cult („macabru și neitalic”) al ruinelor.

Peste atmosfera religioasă (în sensul creștin) de cult, se ridică, evident, concepția filozofică. Inșă nici ea nu izbutește, să strice caracterul de armonie al construcției, întrucât această concepție filozofică, menită să intelectualizeze excesiv inspirația, apare suficient compensată de convingerile morale și patriotice, convergente, spre un luminos centru de înalt

* Fragment dintr'un volum, sub tipar.

idealism uman : moartea, este drept, triumfă inexorabilă și lasă în urmă-i numai ruine, secundată de timp în această operă nimicitoare. Iluzia însă triumfă asupra morții și oprește locul timpului, înalță din morminte altarele celui mai nobil cult. Atâta numai că și acestea vor cădea într-o zi în ruină ! Și ele, mormintele ! Dar atunci, singura, adevărata forță triumfătoare a tot și toate rămâne poezia, menită să învingă cu armonia-i divină, „tăcerea a mii și mii de veacuri”. (E. Allodoli).

Iată în ce fel se precizează marea ambiție a poetului : redarea lirică a cultului pentru arta devenită supremă valoare a vieții umane. Iar un atare ideal, prin care valoarea estetică se ridică pe scara celor morale și intelectuale cu mult mai sus, se identifică de fapt cu marele ideal al clasicismului elenic și îl apropie, în mod necesar și inconștient pe Ugo Foscolo de idealul estetic al Renașterii.

În ideologia unui atare program spiritual este implicat idealul patriotic. Deoarece în viața oricărui popor mormintele fac legătura între cel mai îndepărtat trecut național și actualitate, între aceasta și viitorul cel mai îndepărtat. Ele garantează astfel perpetuarea vieții în cel mai înalt și adânc înțeles al ei. Numai reaprinzând altarele cultului acestui sacru ideal moral și național, va putea Patria să-și asigure viitorul, preamărindu-și înaintașii.

Din atare idee didactică (transpusă totuș liric, întrucât emoția cititorului nu depinde de argumentele logice care-o ilustrează), se pot desprinde patru motive de inspirație : elogiul frumuseții vieții ; deplângerea fatalității morții ; contemplarea perindării formelor ; și imnul de biruință cântat poeziei nemuritoare. În *I Sepolcri* se trece astfel, ca stări sufletești, dela tristețea învăluitoare a primelor motive, la contemplativitatea celor următoare și, în fine, la bucuria reținută, olimpiacă, a celui final.

„O istorie a omenirii dintr'un punct de vedere nou, o istorie a celor vii pusă la cale de morți” i-a plăcut lui De Sanctis să denumească poema foscoliană.

De fapt, acest poet italian a izbutit să deslușească o posibilitate nouă pentru credința în noblețea destinului nostru, înfățișându-i omului o iluzie salvatoare : dacă existența sa ca ființă este nimic ; dacă viața universală în sine se rezolvă în acelaș nimic ; dacă nimic nu-l așteaptă pe muritor după moarte, el nu trebuie să se înfricoșeze de această grozavă perspectivă, căci îi rămâne permanent puțința de a-și crea o altă, o a doua existență.

Dar atunci, se întreabă neconsolat poetul, e posibil să comită omul fatala eroare de-a distruge cu bună știință, de buna sa voie, punctul de sprijin al acestei iluzii mântuitoare, adică tocmai mormintele eroilor și ale poezilor săi ?

Substratul concepției foscoliene găsea pe de altă parte un sprijin puternic în filozofia istoriei, așa cum o îndrumase nu de mult Giambattista Vico. Ideile acestuia pătruseseră desigur și în lumea literaților din Lombardia în timpul lui Foscolo, prin mijlocirea unui refugiat politic napolitan ca Francesco Lomonacco (1771—1810), iar dovada că ideile filozofului care stabilise în ciclurile istorice faimoasele „cursuri și recursuri” îi erau destul de familiare lui Foscolo atunci când a conceput *I Sepolcri*, critica italiană o vede astăzi în „tradițiile și în amintirea erelor trecute, văzute în momentele lor de evoluție morală și socială”.

FUNCȚIA ILUZIEI ÎN CONCEPȚIA ȘI CREAȚIA FOSCOLIANĂ

Această adevărată funcție în concepția și creația poetului din Zante dă măsura pătrunderii sale în noua lume spirituală a romantismului. Deoarece pentru el, a notat Raya, iluziile erau acele valori morale, pentru care nu găsea loc în „viziunea mecanică a vieții” ; ele reprezentau acel neprețuit dar făcut omului de natură, „per consolarlo — de data aceasta

precizarea este chiar a lui Foscolo — della brevità, della inquietudine e della fatale inimicizia reciproca della nostra specie”.

Din păcate, religia, iubirea, patria, demnitatea umană, totul, nu este decât o imensă iluzie. Dar o iluzie nu numai necesară, ci și dorită de om. Căci nu există muritor, în concepția poetului, care să se lipsească de „atare vise” („si fatti sogni”), care-i înfrumusețează „trista realitate a lucrurilor” și îi variază exasperanta monotonie a vieții. „Iluzia foscoliană” — concludă Raya — însemnează însă numai începutul carierei acesteia în romantismul italian; căci exagerarea valorii morale a iluziei pe linia mistică, va duce la „cazul” Manzoni; iar negarea oricărei valori morale a iluziei pe linia pesimistă va duce mai grav, la „cazul” Leopardi.

Din punct de vedere al importanței acordate funcției iluziei în viața morală și în creația artistică, Foscolo — după constatările lui Giuseppe Zonta, care a dat cel mai strălucit prestigiu acestei teorii — este fiul spiritual al vremii sale. Să nu se uite într’adevăr că în filozofia italiană a secolului XVIII s’a afirmat tot mai categoric „sensul relativității științei”, alături de sensul valorii spiritului (sub influența lui Kant), singura valoare pozitivă fiind creația pe care spiritul și-o face singur din realitate.

De aci va deriva importanța căpătată de iluzie în viața morală și în cea artistică a unor reprezentanți ai ei, ca Parini, Foscolo sau Leopardi.

Rățiunea va lua locul religiei. Oamenii vor căuta să găsească în ei „scânteia însuflețitoare a vieții”, mai ales din momentul în care Vico „pusese fantezia drept bază a rațiunii”.

O dovadă că așa simțeau filozofii italieni ai secolului în care s’a format Ugo Foscolo (o dovadă din cele multe invocate de Zonta), se poate identifica în studiul atâta de sugestiv intitulat *I piaceri dell’immaginazione* (din 1765), al unui „spirit luminat” ca Cesare Beccaria și în care se susținea cu anticipație teza funcției iluziei în viață, prin formule ca aceasta: „...Plăcerile închipuirii (pe care i le creiază omului iluzia) sunt mai puțin vii, însă mai variate decât cele fizice (din viața reală)”.

Se străduiesc oamenii să-și fure unul altuia plăcerile fizice? Dar uită că le rămân intacte, inalienabile, cele pe care le creiază la loc propria lor fantezie, singură ea fiind în stare să le ferească viața! Oamenii n’au decât să se retragă în singurătatea contemplației, spre a se bucura în pace de această fericire, împăcați în sinea lor. „Sii amico della beata solitudine”, va preconiza poetul. „Togliti spesso dalle chiuse città”. Omul retragă-se deci în templul naturii, între munți, pe malul mării! Mediteze acolo!

Încă din a doua jumătate a secolului XVIII se creiase astfel și în Italia atmosfera prielnică pentru „extazul iluziei”. În această posibilitate a oricărui muritor de a-și crea „după bunul său plac” o lume proprie, în care să afle unica fericire pământească, avea să fie consfințită în poezie de Ugo Foscolo cel dintâi.

El va merge mai departe pe această cale „pretiamente italiene”, arătată de cugetătorii italieni ai secolelor XVII și XVIII, punând în „creația iluzorie” singura, absolut singura „plăcere esențială a spiritului”.

Chiar dacă de timpuriu, întocmai ca Vittorio Alfieri, Foscolo, va vedea ridicându-se în fața acestei iluzii „obstacolul gigantic al realității”, care îi va face impresia la un moment dat că nu poate fi anulat decât prin sinucidere (*Jacopo Ortis*), încă dela 20 de ani și tocmai în acest roman al lui Jacopo Ortis, va exclama cu convingere: „Illusioni! Or non è tutto illusioni, tutto? Illusioni! Ma intanto senza di esse io non sentirei la vita che nel dolore”... „Illusioni! Ma le illusioni sono le sole forze che rendono tollerabile la vita, che allarghino i confini angusti del mondo, che creino una vita perfetta e indefet-

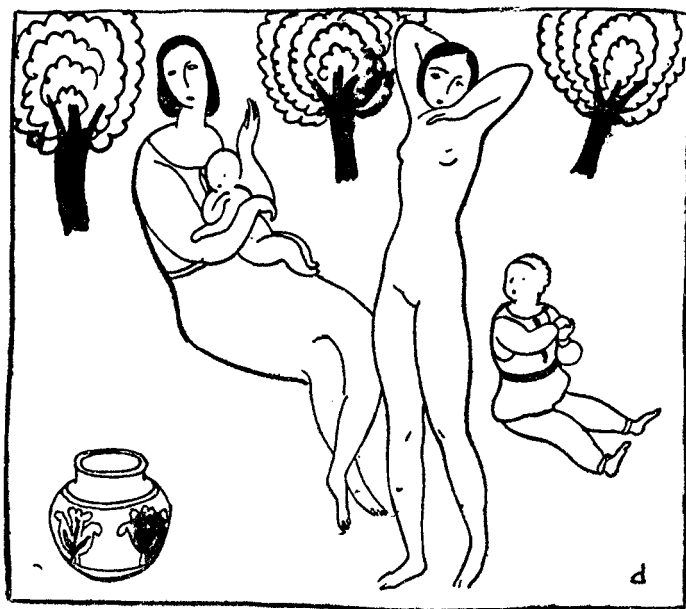
tibile". Tutto — continuă Foscolo — tutto quello ch'esiste per gli uomini non è che la loro fantasia... le nostre passioni non sono, in fin del conto, che gli effetti delle nostre illusioni... *Perciò gli infelici hanno bisogno di un altro mondo, diverso da questo...* L'immaginazione lo crea, e il cuore si consola...". „Io non vedo da tutte le parti altro che infinità (Leopardi), le quali mi assorbono come un atomo".

Din nenorocire, după cum s'a spus, poetului îi este dat să constate repede că între iluzie și realitate nu poate exista decât un permanent și grav conflict. Iar acesta nu poate fi soluționat decât printr'o tragedie, nu poate fi evitat decât pe o singură cale, care conduce la moarte. Iată însă că în clipa în care Jacopo Ortis și-o va da singur, spre a se elibera de obsesia aceluia antagonism, fratele său Ugo Foscolo va trăi o clipă de iluminare, întrezărind o altă cale de mântuire, prin revelația celei mai luminoase și rezistente iluzii: aceea a poeziei.

Spre deosebire de Jacopo Ortis, poetul va apuca pe această cale nouă descoperită și se va mântui, fericind totdeodată poezia lumii cu îndrumarea creației spre aceste noi și fecunde orientări.

Când va înclina către maturitate — întregește Zonta constatările de până acum — într'un al doilea moment al vieții sale spirituale, poetul își va da seama că iluzia poate fi în definitiv „una ferita eccitatrice della vertiginosa corsa umana".

Oamenii se îmbulzesc pe calea vieții, atrași de iluzia care-i exaltă cu mirajul Gloriei, al credinței, al iubirii, al patriotismului. „Toate visuri deșarte în fond", dar care constituie puternice îndemnuri vitale pentru ei. Iluzia îi pune în perpetuă mișcare. Dar mișcarea e viața. „Cessato il moto — declara în această privință poetul — cessa la vita, ed ogni nostra tranquillità non è che un preludio del supremo e perpetuo silenzio". Expresia exterioară a „mișcării" sunt pasiunile. Acestea îi sunt deci necesare vieții umane ca valurile pentru fluxul mărilor; ele sunt „forțele propulsoare ale vieții" pe pământ. Iar torentul pasiunilor este cu atât mai puternic, cu cât — adaugă Foscolo — „sunt mai viguroase facultățile morale ale indivizilor", cu cât este deci vorba de o personalitate umană mai proeminentă. Iată cum, în ultimă analiză, pasiunile nu sunt decât efectele iluziilor, în vreme ce viața apare drept o înlănțuire indefinită, de care se prind într'una iluziile „ce mor și se nasc".

EFLUVII

DE

AUREL CHIRESCU

În tremurul serii adiat,
O fluturare de sunete, străvezie —
Din cântec nicio urmă n'a lăsat
Roiul de îngeri, peste câmpie.

Mai stăruie abia un duh,
Un parfum de cerești înfloriri.
Îl culeg, presimțind în văzduh
Seraficele mici fâlfâiri.

Albe svonuri topite în larg,
Fluturând amăgitoare,
Cu aripi de lumină pură sparg
În tainic unghi, imensa zare.

Pentru lauda cerului, vii
Freamătă sprintene ciocârlii.
Un imn înaltă 'n fiecare sbor
Inimile dumnezeiescului decor.

Printre frunzele 'naltului pom, —
Reîntoarsă din magicul somn, —
Își revarsă roua rodia lunii,
Rumenind grădinile minunii.

EPISTOLA IN CIRILICA

DE

OLGA PROFIR

Trimitem ție binețe
Și întru Hristos urare,
pururea obștească pace,
eu Savin din Stâncă Mare.

Să ne scri, nepoate dragă,
dacă e adevărate
că la sânt Zenov de toamnă
totu-i gat' de tâmosire.

Altă să vestești anume:
cei zugrăvi dela Suceava
săvârșit-au iconirea?
Va sluji vlădica Sava?

Vreau s'aduc eu și Elenco
epitaf cu însemnare,
să 'mpărțim smeretnic harul
în genunchi sub lumânare.

Mila Domnului e mare.
Pe la noi svon din Lehia,
riga cel cu drac în mațe
ar fi ars stavropighia;

incă spusu-ne-au un popă
pripășit din ungurime
că 'n Ardeal răsăriteanul
nu e slobod să se 'nchine;

s'au poprit cartea cea bună,
ba chiar sfintele altare
stau pustiuri în lăcată,
ordinând „calvinul” mare.

Despre Luca-moșu știre
n'am aflat, dar o pohtim.
Și-ți pohtim domniei tale
leat de mulțămită plin.

H A I D U C I E

DE

EMIL ZEGREANU

Ca un haiduc străbat doinind, pădurea,
Subt pașii mei țărâna plânge,
In trunchiuri de copaci implânt săcurea —
Din rana lor picură sânge.

Când dau deoparte crengile să trec,
Mă 'nlănțuie ca niște mâini de fată ;
Jivinele în cale mă petrec
Și-adorm în palme pasărea speriată.

In orice frunză-o inimă tresare
Și mușchiul verde-i un chilim brodat,
Iar printre ramuri petele de zare
Par niște rufe 'ntinse la uscat.

Prin miriști de amurg soarele paște
Și în văzduh mătăanii fac lăstunii.
Iar somnoroase văi încep să caște
Și cântă un cioban din cornul lunii.

FILOSOFIA EXISTENȚIALĂ ȘI CREDINȚA IN ISUS HRISTOS

DE

D. STĂNILOAE

O mare parte din dogmatica ortodoxă și catolică e preocupată fie de persoana lui Isus Hristos, în cele două naturi ale ei, în cea dumnezeiască și în cea omenească, fie de actele acestei persoane.

E o caracteristică a dogmaticii creștine, ce-o deosebește atât față de dogmaticile altor religii, cât și față de doctrinele filosofice, că nu cuprinde numai învățătura pe care a propovăduit-o întemeietorul religiei creștine, ci în primul rând aceea despre persoana, naturile și actele Lui. Aceasta din urmă formează chiar temelia celei dintâi. E o caracteristică ce n'a fost înțeleasă de nici o filosofie până de curând și în această neputință de înțelegere căzuse și protestantismul din veacul al 19-lea și din începutul celui de-al 20-lea. Se socotea ca un indiciu de înapoiere și de naivitate faptul că într'o dogmatică, menită să fie un sistem continuu, o doctrină ale cărei idei să decurgă logic și succesiv dintr'un principiu general, — să aibă loc o persoană care, în accidentalitatea ei istorică, n'ar putea decurge din respectivul principiu, nici n'ar putea fi socotită ca stând într'o legătură absolut necesară cu sistemul pe care l-a formulat, căci dacă e sistem logic, el trebuie să fie de caracter general rațional, deductibil din rațiunea oricărui om. Se spunea că Isus Hristos n'a fost decât întâmplătoarea persoană care din rațiunea sau experiența ei religioasă general umană a dezvoltat o învățătură care, odată produsă, își are existența ei independentă, iar de persoana lui Isus, încorporare individuală a rațiunii universale, se poate face abstracție, așa cum o clădire odată ridicată, schela sau zidarul care a construit-o e cu totul de prisos, nefăcând parte intrinsecă din clădire.

S'au construit astfel în teologia protestantă din veacul al 19-lea, ce sta sub influența idealismului care reducea totul la idee, la rațiune și la legile ei, grandioase sisteme pe baza indicațiilor doctrinare din Evanghелиi. Grandioase, pentru că impuneau prin arhitectura lor armonioasă și de mari proporții, prin constrângătoarea derivație logică a ideilor. Dar din ele lipsea Hristos, sau nu i se atribuia decât rolul de-a fi văzut cel

dintâi ceea ce au putut să vadă apoi cu propria minte, cu propria intuiție religioasă și ceilalți oameni după el.

S'a întâmplat să fie el deschizătorul unei zări nouă. Dar după ce a arătat-o celorlalți oameni, nu mai e necesar deschizătorul ei ceea ce interesează e numai zarea. Doctrina odată descoperită, omul se mântue prin ea. Nu mai e necesar cel ce-a văzut prima dată acele principii, ci numai să le vadă fiecare om și să le observe.

Astfel pătrunsese în creștinism raționalismul, nu în sens de ateism, ci în sensul de mentalitate care așteaptă mântuirea dela un sistem dedus dintr'un principiu al rațiunii. S'au putut încorpora și anumite fapte și atitudini ale lui Isus Hristos în sistemul rațional, însă astfel de fapte pe cari le poate repeta orice om și deci pot fi formulate ca legi generale morale. Faptele și atitudinile se considerau ca ilustrări și întăriri ale doctrinei. Isus a formulat ca un articol al doctrinei Sale iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui, dar El a și dat prin viața Sa pildă despre această iubire. Un alt articol al doctrinei Sale este să suferi pentru atașamentul la Dumnezeu și pentru iubirea de oameni chiar și moartea; Isus ne-a dat și o pildă de astfel de suferință în moartea pe cruce. Ca și în ordinea cunoașterii, tot așa și în aceea a eticei, odată ce se formulează legi generale de viață, se poate face abstracție de cel care le-a lansat și le-a aplicat prima dată, ca de o individualitate a aceluiaș tip universal al spiritului omeneșc etic. Fiecare om se poate mântui prin puterile sale, urmând prescripțiile generale etice, cari există acum ca un sistem de sine stătător.

A aștepta mântuirea dela un sistem fie dela un sistem de cunoaștere al adevărului, fie dela un sistem de practică a virtuții, însemnează a socoti că omul își dobândește singur mântuirea, prin destoinicia priceperii, sau prin vrednicie de fapte. Omul care își pune nădejdea în ele, gândește că se mântuește prin „dreptatea proprie“, ceea ce le reproșează apostolul Pavel Iudeilor din vremea sa. Sistemul de gândire e o desfășurare dinlăuntru în afară, pe temelia unor principii puse în rațiunea omenească. Omul e închis în această operație în zidurile singurătății sale. De aceea, câți oameni, atâtea sisteme, și chiar acelaș om poate construi sisteme la infinit, după cum pleacă dela o idee sau alta și apucă la fiecare punct din desfășurarea ei pe-o linie sau alta. Chiar dacă pleacă în construcțiile mintale dela un fapt real, în continuarea sistemului de desface de realitate, generalizând indiciile acelu singur fapt real. Poate să plece chiar dela experiența unei comunicări cu o altă persoană, dar în prelucrarea mintală a acelei comunicări s'a desfăcut din ea și iarăși s'a retras în închisoarea minții sale, construind o lege generală pentru comunicările reale și uitând că acestea nu se pot reduce la uniformitate.

Și așa sistemele de cunoaștere, de morală, de politică, își merg drumul lor, deosebit de realitate, și cu neputință de impus realității, fiind tot atâtea lumi ireale ale eurilor omenești, ce se închid mai mult sau mai puțin în ele. Departe de-a ajuta omului să iasă din închisoarea sa, ele îl închid și mai mult. Prin ele omul nu iese „afară“. În realitate, nu se mântue de egoism, ci rămâne în cercul închis al eului propriu.

În lumile acestea ce și le construște omul — dacă e vorba numai de cunoaștere — sau vrea să le impună realității — dacă e vorba de un sistem etic, educativ, sau politic — nu numai că vrea să-și dea singur mântuirea, ci întrucât deduce dintr'un principiu mintal chiar și transcendența, sau așteaptă dela făptuirea sa realizarea binelui perfect, pune în sine izvorul transcendenței, îl socotește pe Dumnezeu cuprins virtual în sine.

Lumile pe cari le construște se dovedesc însă prin ușurința cu care se sfărâmă

la cea dintâi atingere serioasă cu realitatea că nefiind decât niște „lumi ale visului” cum le zice Eberhard Grisebach (Gegenwart, pg. 10). „Putem, spune acela, să ne mărturisim admirația pentru o astfel de lume. Ea e lumea interiorului și are frumusețea și farmecul ei... Dar omul nu are habar, că aci tericirea visului e plătită cu dispariția oricărei comunități reale, fie visul cât de frumos, iar sistemul cât de cuminte țesut... Ceeace contestăm este pretenția că această lume este singura lume, că ea stă cu realitatea morală, în care așteptăm împlinirea unor misiuni concrete, în vre-o legătură...” (pg. 10—11).

Dacă omul are nevoie de mântuire, aceasta înseamnă că are nevoie de un ajutor din afară de el, dela o realitate care îl transcende, că prin urmare nu se află în el transcendența și deci toate construcțiile sale nu-i pot fi de nici un folos pentru mântuire. În simțirea necesității mântuirii e implicată criza, mărginirea, neputința producției omenești în ce privește obținerea mântuirii. Ea echivalează cu orientarea omului spre ceva care nu e în el și nu poate fi dedus din el, deci e dincolo de construcțiile mintale și de rezultatele făptuirii omenești, fie ea cea mai nobilă posibilă. Căci chiar și cele mai nobile creațiuni ale minții, ale talentului, sau ale strădaniei morale omenești, sunt mai puțin decât persoana care le-a produs. Și atunci cum poate aștepta persoana omenească, care e mai mult, mântuirea dela o creație a ei care e mai puțin? Cum poate aștepta persoana în totalitatea ei, mântuirea dela o parte din ea? Deci mântuirea nu se poate căuta decât în afară. În afară, nu în lucruri, căci lucrurile sunt pasive și mai puțin decât persoana omenească. Ele sunt numai pentru trebuințele corporale ale omului sau obiecte de încadrat în cunoașterea mintală și de organizat în sistem. Ele nu sunt decât un mediu prin care se întreține viața noastră în forma corporală, pentru ca tot prin ele să se manifeste de dragul altor persoane și în văzul altor persoane. Nici odată nu vizăm lucrul ca pe un scop final al acțiunii noastre, ci prin el vizăm o persoană. Lucrurile nu satisfac trebuința noastră de comunicare, de ieșire din noi nu numai prin ceeace-i periferic în noi, ci prin ceeace-i mai intim, mai adânc. Lucrurile sunt mute și surde, numai în mâna unei persoane devin pentru altă persoană mediu de comunicare. Ele prin ele înșiși nu ne întreabă cu adevărat și nu ne răspund cu adevărat pentru a lega cu noi o prietenie, pentru a ne scoate din temnița singurătății. Chiar dacă se spune că ne grăesc, graiul lor e sau teoretic, răspunzând doar curiozității de-a cunoaște, nu necazurilor, nevoilor, frământărilor existențiale ale mele, sau acest „grai”, e mai mult o închipuire a mea, eu atribuind lucrurilor din jurul meu răspunsuri cari nu știu de sunt ale lor. Prin urmare, în ambele cazuri tot în singurătatea mea rămân.

Numai persoanele celelalte omenești rezistă cu adevărat tendinței mele de-a le atrage în cuprinsul dominației mele, de-a le face parte din mine, din mintea mea, sau din mijloacele de satisfacere a trebuințelor mele. Pot face acest lucru și din raportul cu persoanele omenești, dar atunci nu mai rămân decât ceeace-i obiect în ele. Caracterul lor de persoane mi se evaporază printre degete, iar eu mă văd iarăși întemnițat în mine cu bucăți de materie moartă. Indată ce încep să gândesc asupra unei persoane, chiar în fața mea fiind ea, m'am închis în mine dinaintea realității, am transformat-o în obiect încadrat în posesiunile mele mintale sau economice. Persoana altuia însăși nu poate fi înghițită în eul meu. Iar aflarea ei are loc numai în comunicare, în întâlnirea față către față, în care e prezentă ființa mea întreagă și ființa ta întreagă. Aci nu vin eu cu mintea de-a te analiza și nici tu cu mintea de-a mă scruta, ci fiecare venim întreg, cu eul total, din care cel cunoscător și intelectual este numai o ramură. În această întâlnire iese omul cu adevărat din închisoara sa și se află deschis în fața realității, iar realitatea e deschisă lui. În momentele fulgerătoare ale acestei întâlniri trăiește omul cu adevă-

rat prezentul (de aci toată cartea lui Grisebach care se ocupă cu această întâlnire, se intitulează: Gegenwart, Prezentul). Când e singur, chiar dacă fizicește e în fața altei persoane, trăiește în trecut și în viitor. În trecut, întrucât leagă de amintirile mai vechi pe cele mai recente câștigate din privirea la cealaltă persoană sau chiar din experiența de adineauri a comunicării, omorită prin transformarea ei în bun intelectual. În viitor, întrucât se lansează cu gândurile și cu grijile spre mișcările viitoare ale ființei proprii. („Prezentul este în îngustimea lui temporală renunțarea dela orice amintire în timpul continuu”, p. 147).

Filosofia existențială a lui E. Grisebach și Karl Jaspers a pus în mare lumină faptul că adevărata realitate o trăește și o posedă omul nu în sisteme de cunoaștere, ci în întâlnirea cu alte persoane (Grisebach), că descoperirea sa proprie o dobândește numai în comunicație (K. Jaspers). „In epoca ce-a fost caracterizată prin Descartes, Kant și idealismul german, stătea la locul de frunte „cogito”, conștiința cunoscătoare, teoria cunoașterii și filosofia transcendentă; principală era întrebarea despre sens, rațiunea, spiritul. O mișcare ce a început cu Husserl, a fost continuată cu Scheler, iar azi e reprezentată cu mult efect de Heidegger și Jaspers, a pus înaintea cugetării entitatea (das Sein), înaintea teoriei cunoașterii fenomenologia, în locul filosofiei transcendente ontologia. Interesul s'a mutat la întrebarea despre entitate, la înțelegerea entității celei din timp și spațiu (Dasein), la desvăluirea existenței. Atât cugetarea cât și timpul sunt numai determinante ale entității din timp și spațiu” (Evald Burger, Der lebendige Christus, Stuttgart 1933, pg. 8). Cunoașterea e în funcție de ființă, e ființa ce se autoînțelege; iar forma concretă cea mai superioară în care găsim ființa e persoana. Persoana la rândul ei se cunoaște pe sine în comunicare cu alte persoane, care e actul de existare cel mai deplin. Cunoașterea nu e mai presus de realitate și de comunicarea între persoane, ci e mai prejos, e o parte numai din ea, o ramură care poate fi și uscată când rupe legătura cu actul existării.

Echivalează comunicarea între oameni cu mântuirea lor? Pare că așa ar rezulta din filosofia lui Grisebach și Jaspers. În întâlnire se află pentru Grisebach viața adevărată, reală. Iar pentru K. Jaspers în comunicare, eurile cele două descoperindu-se pe ele înșile, devenind adecă din simple entități în spațiu și timp, existențe, își dau seama și de o transcendență în funcție de care există. „Dacă întrebăm în filosofia tuturor timpurilor despre realitatea supremă, pentru noi aceasta nu se află nici în extazul mistic și în „uniunea” cu Dumnezeu, nici ca viață a ideii, nici ca trăire a altuia, nici ca cugetare cognitivă a ceea ce-i universal just, ci în realizarea existenței prin comunicare în viața istorică... Numai prin om ca ins personal unic duce drumul la adevărata transcendență. Cine se supune, desființându-se ca identitate unică, obiectivităților pe cari le îndumnezește, se pierde ca existență posibilă și cu aceasta pierde și posibilitatea revelării originale a transcendenței sale”. (Existenzerhellung, p. 144 — 145).

Fără să afirme că însăși persoana cu care comunicăm este transcendența, Jaspers socotește comunicarea mea cu ea drept mediu prin care fiecare descoperindu-și eul intim, existența proprie, descopere ca fiind dincolo de el transcendența. Comunicarea eului meu intim cu eul intim al altuia e condiția pentru a găsi pe Dumnezeu.

Prin urmare chiar dacă nu persoana altuia este mântuitoare, totuși după Jaspers ar rezulta că prin ea ne mântuim, comunicarea cu ea e suficientă pentru a ne pune în legătură cu transcendența.

[Până aci a ajuns filosofia actuală în apropierea ei de adevărul creștin: viața noastră adevărată și chiar aflarea transcendenței nu se află în cugetare și în sisteme, construite rațional, ci în comunicarea intimă și totală între persoane.] Să reținem că avem aci

o confirmare târzie a dogmei creștine că mântuirea ne vine printr'o persoană, nu printr'un sistem. Dacă ar fi prin sistem, ar fi prin mine însumi, căci sistemul rațional se întemeiază pe presupuziția că rațiunea mea, capabilă să descopere adevărul universal-valabil, e identică nu numai cu a tuturor oamenilor, ci și cu a lui Dumnezeu, că Dumnezeu nu poate cugeta decât ca mine, deci prin rațiune eu sunt identic cu Dumnezeu. Dar a mai vorbi atunci de mântuire este un non sens, o contrazicere flagrantă în termeni. Dacă persoana altuia mă scoate din cercul vicios al meu afară în realitate, procurându-mi o „transcendență”, aceasta o poate realiza *nu prin ceea ce are comun cu mine, prin rațiunea ei care e una și aceeași cu a mea, ci prin eul ei însuși care, deși asemănător, e altul decât al meu*, prin voința lui care se poate opune voinței mele, iar dacă se acordă cu a mea, nu se acordă prin constrângere, ci prin libertate și nu în identitatea cenușie, ca în rațiune, ci în dualitatea lor personală.

Filosofia se oprește aci: omul are lipsă, pentru viața adevărată, de-a fi scos din cercul magic al solipsismului și aceasta se realizează în comunicare cu altă persoană. Prin aceasta se înfăptuește de fapt o îndulcire a vieții, o atenuare a chinului în care trăește omul.

Dar mântuire adevărată nu este aceasta. Ea ne arată numai direcția în care se află mântuirea: în ieșirea din închisoarea eului, în adevărata transcendență, prin punerea mea față în față cu alte voințe personale.

Comunicarea cu altă persoană omenească, fie ea înțeleasă ca cea mai intimă, mai totală, mai sinceră și mai iubitoare privire în față, nu e în stare să redea mântuirea. Întâi pentru că prea rare și prea fulgerătoare sunt clipele unei astfel de comunicări, dat fiind nomolul de interese egoiste, de patimi în cari se află înglodată ființa omenească. Cea mai curată comunicare e repede umbrită și întreruptă de cine știe ce pornire de subprețuire, de cine știe ce calcul, în unul sau altul dintre parteneri.

S'ar putea spune că certitudinea transcendenței aflată prin comunicarea cu altul e atât de covârșitoare și mângâierea rezultată din această aflare, chiar dacă se produce numai în momente rari și fulgerătoare, atât de durabilă, încât omul își simte satisfăcută prin ea adâncă trebuință după mîntuire, oricât acela cu care a avut odată o comunicare reușită îl deprimă mai pe urmă.

Dar e un fapt general că aproape nu este om care să-și fi câștigat certitudinea mîntuirii prin comuniune cu alți oameni. Conștiința omenirii din toate timpurile a căutat și a dorit o apropiere de Dumnezeu nu prin oameni, ci pe o cale mai directă. Chiar cele mai religioase tipuri omenești, cu o sensibilitate deosebit de capabilă să prindă în antenele proprii divinitatea în orice loc s'ar manifesta ea, cu o capacitate extraordinară de comunicare intimă cu oamenii, nu s'au simțit satisfăcute în trebuința după mîntuire cu atâta, ci au căutat și găsit pe Dumnezeu într'o manifestare mai directă a Lui. Și numai cei ce l-au aflat pe calea aceasta mai directă au avut forța să vorbească despre Dumnezeu atât de convingător încât să dea și altora satisfacția adâncului lor dor după mîntuire. Nici unul însă din cei ce au aflat transcendența în comunicare cu un alt om n'a avut această vigoare, pentru că n'a emanat din el cu putere uriașe convingerea.

E necesar să precizăm însă la ce ne-am gândit când am spus că pe Dumnezeu l-au căutat și l-au aflat unii oameni *într'o manifestare mai directă*: ea însemnează întâi că Dumnezeu li s'a descoperit în așa fel încât au rămas cu certitudinea că chiar dacă l-au văzut într'o entitate a lumii create, sau într'o formă a unei astfel de entități, acea entitate n'a fost în respectivul moment numai ea în forma ei obișnuită, ci ei i s'a dus transcendența divină într'un mod cu totul singular și excepțional. Transcendența le-a apă-

rut printr'un fenomen sau altul, nu ca ținând în mod general și permanent de acel fenomen, ci detașată în cadrul lui într'un mod atât de categoric încât latura naturală a fenomenului devenea și ea transfigurată, dacă nu modificată în însăși constituția ei, sau dacă nu cumva numai la aparență avea caracterul de fenomen natural, lucru cu care conștiința văzătorului era de altfel în clar.

Reținând aceasta pentru considerațiile ulterioare, mai remarcăm ca al doilea caracter al manifestării transcendenței divine, în cazurile în cari ea a produs convertiri și mișcări religioase, pe acela de *voință personală*. De câte ori a rămas un om cu convingerea clară și deplină că a întâlnit transcendența divină, aceasta i-a apărut ca factor personal înzestrat cu voință poruncitoare. Omul n'a experimentat această situație ca un produs al gândurilor sau al fanteziei sale, ca ceva făcând parte din interiorul său, nici ca pe un obiect pasiv, deși grandios, ci ca pe o altă voință, ca ceva opus lui prin această voință. Omul a simțit aci că e scos din închisoarea propriului eu și e pus în comunicare cu o realitate personală din afară de el, și anume cu cea mai înaltă realitate. Tot ce spune Grisebach despre ieșirea omului din sine abia prin întâlnirea cu altă persoană, se realizează în clipa întâlnirii cu transcendența divină, dar într'un mod cu mult mai deplin. Când se află în fața lui Dumnezeu, omul nu mai gândește, a depășit gândirea, în ascultare, în privire, în iubire. Se află în prezentul plin, în uitarea desăvârșită a trecutului și viitorului.

Entitatea creată cea mai adevărată pentru a ni se arăta prin ea Dumnezeu, nu însă ca realitate legată obișnuit și universal de ea, ci în mod unic și deosebit, — este persoana omenească. Aceasta pentru diferite motive. Dacă, precum recunoaște și filosofia existențială, prin comunicare cu persoana omenească aflăm transcendența divină, cum nu o aflăm prin contactul cu obiectele, — aceasta însemnează că ea este medicul cel mai potrivit pentru a ne descoperi pe Dumnezeu. Dumnezeu pentru a intra în comunicare cu noi e firesc să se folosească de singurul factor cu care poate intra omul în comunicare pe pământ : de persoana omenească.

Caracterul de persoană a lui Dumnezeu nu ar putea găsi apoi o simbolizare și mai ales o manifestare mai deplină ca prin unica realitate personală din lumea creată, prin om.

Dacă numai persoana omenească e în stare să ne scoată din cercul închis al individualității noastre, în realitatea de afară de noi, prin voința cu care se opune tendinții noastre de a absorbi totul în eul propriu, ea e mediul cel mai potrivit de-a ne arăta pe Dumnezeu ca persoană deosebită, opusă nouă, reală, ca realitate în fața căreia ieșim din închisoarea noastră. Și dacă numai întâlnirea cu o persoană omenească și fluidul înțelegerii reciproce dă omului fericirea, întâlnirea cu Dumnezeu nu s'ar putea face prin nimic din lume într'un chip atât de satisfăcător ca printr'o astfel de persoană. Gradul de descoperire a lui Dumnezeu îl putem judeca după gradul de înălțime ontologică și de apropiere de om a formei prin care se revelează.

Faptul că Dumnezeu nu s'a arătat decât la capătul istoriei revelațiunii în persoană concretă și consistentă omenească, arată că Dumnezeu a rezervat descoperirea sa deplină pentru timpul în care oamenii vor fi pregătiți pentru ea. Înainte se revela prin forme inconsistente de obiecte sau persoane ca cele din lumea creată, sau prin forme vizionare deosebite de cele din lume, pentru că apropierea Lui de om nu era deplină și deci nici descoperirea Lui nu se putea face desăvârșit și durabil. A lăsat să treacă un timp, impus de necesitatea pregătirii oamenilor, până și-a legat ființa, printr'o persoană omenească în veci consistentă, de omenire în mod neîntrerupt și pentru totdeauna. Starea spirituală în-

ferioară a omului nu-i permitea acestuia cu veacuri înainte de Hristos să vadă în persoana omenească mediul cel mai adevărat pentru descoperirea lui Dumnezeu, nu vedea înălțimea extraordinară a persoanei omenești. Omul atunci trebuia s'gduit prin apariții cu totul extraordinare: figuri de obiecte sau de persoane cari apar și dispar în chip miraculos. Numai așa putea fi impresionat puternic și-și putea da seama de realitatea lui Dumnezeu ca detașată de tot ce-i creat. Înainte de-a cunoaște legătura intimă dintre Dumnezeu și lumea creată, omul trebuia să cunoască pe Dumnezeu ca pe cel deosebit în mod radical de lume. Cu riscul de-a nu-și manifesta atât de limpede caracterul personal, Dumnezeu voia ca în om să imprime desăvârșit conștiința despre caracterul Său detașat de tot ce-i creat.

Când omul a fost pregătit în sensul acesta, Dumnezeu a purces la descoperirea Sa în chipul cel mai desăvârșit și mai adecvat: printr'o persoană omenească, concretă și consistentă. Aceasta corespundea cel mai bine caracterului Său de persoană. Și prin ea omul putea intra în comunicare intimă și statornică cum nu se putea intra cu obiectele concrete sau imagine sau cu figurile personale inconsistente; și intrând în comuniune intimă găsea pe Dumnezeu cât se poate mai bine. Prin persoana omenească legătura lui Dumnezeu cu omul devenea desăvârșită și veșnică.

Astfel dogma creștină despre Isus Hristos ca adevărat Dumnezeu și adevărat om apare minții omenești, luminată de multele și asprele experiențe ale unei îndelungate istorii, ca vorbindu-ne despre singura realitate prin care ne putem mântui. Ea ne descopere pe Dumnezeu ca deosebit de om și de ceea ce găsim ca transcendență obișnuită prin el, dar în acelaș timp ca om concret, singura realitate cu care pot intra în comunicare fericitoare. Dumnezeu mi s'a făcut om ca mine, dar în acelaș timp acest om e Dumnezeu.

În unele din considerațiile anterioare găsim temeiul de-a spune că Dumnezeu în Isus Hristos nu se află în modul în care filosofia existențială afirmă că se află în comunicarea intimă cu orice om în deobște. În Isus Hristos pe Dumnezeu îl aflăm în mod cu totul deosebit decum se poate afla în comunicarea cu omul în general, îl aflăm ca ceva nou față de toate posibilitățile omului în deobște, ca o transcendență ce nu e trenată ca posibilitate de orice om, de natură omenească generală. Pe lângă natura omenească adecă aflăm în Isus Hristos ca ceva cu totul nou și numai în El, transcendența divină. În El entitatea dumnezească se detașează, fără a se despărți (se reliefează mai bine zis), net de tot ce-i omenesc, sau de tot ce poate fi trenat de omenesc. Însă în acelaș timp în el găsim omenescul concret și deplin, nu numai unul aparent. E ceea ce-au exprimat Părinții bisericești prin învățătura despre cele două naturi, dumnezească și omenească în Isus Hristos.

A fost acuzată această învățătură în veacurile din urmă de toată filosofia și de teologia protestantă ca vădind o mare naivitate, ca având la temelie o concepție fizică despre divinitate și despre om. Se spunea că Dumnezeu ca și omul e conștiință, e idee și deci unde în conștiința omenească intră conștiința dumnezească, ambele fiind de aceeași calitate, doar ca sferă deosebite, sfera conștiinței omenești se topește sau se lărgeste oarecum în cea dumnezească, așa încât nu se mai poate vorbi în Isus Hristos de două naturi. Filosofia existențială a repus în drepturile ei ființa, onticul, față de cunoaștere, de idee, de conștiință, care e numai una din manifestările parțiale, o ramură a ființei. Nu a cugeta este totul, ci a exista (existarea e dinamismul, e mișcarea ființei în timp). De aceea cugetarea adevărată e nu cea care se rupe de actul existării, plutind în norii problemelor inventate, de pură curiozitate mintală, ci cea care e o automeditare a actului de existare asupra sa însuși, asupra frământărilor, nevoilor, bucuriilor sale, asupra rostogolirii sale prin

mărăcinii neconținutelor situații noi cari fac ființa în funcțiunea existenței ei să sângereze, să creadă, să dispreze, să plângă, să se bucure.

Dacă ființa, ființarea, este la bază, și nu conștiința, atunci e just ca așa cum se vorbește de o ființă omenească ce stă la temelia conștiinței omenești să se vorbească și despre o ființă dumnezeiască și nu numai despre o conștiință dumnezeiască. Și Dumnezeu *ca să cugete* în Isus Hristos, trebuie să *fie*. Dacă are o conștiință, El este. Acest este deplin a lui Dumnezeu în Isus Hristos îl înțelege dogma creștină când afirmă ființa dumnezeiască în Isus Hristos, și nimic altceva.

Dar dacă prin doctrina despre cele două ființe în Isus Hristos, se afirmă realitatea deosebită de omenească a lui Dumnezeu în El, învățătura bisericească are grije să afirme și legătura ei deplină cu omeneșul. Aceasta se vede în felul cum vorbește despre caracterul personal al lui Isus Hristos.

În El nu sunt două persoane, ci numai una. Nu se află în El o persoană a omului și una a lui Dumnezeu, ci persoana dumnezeiască e în același timp persoană omenească, persoana lui Dumnezeu. Cuvântul a îmbrăcat prin întrupare condiția existenței umane. În El este în toată plenitudinea Dumnezeu (nu numai *cugetă*, nici numai *lucrează*) și în El este în toată plenitudinea omul. Dar Dumnezeu și omul sunt o singură persoană. Pe Dumnezeu nu-l întâlnim în Isus Hristos trecând dincolo de omul din El, ci însuși omul e Dumnezeu. Pe cât de plenar este în Isus Dumnezeu, pe atât de plenar este legat de omeneșul, arătând în omeneșul, manifestat în omeneșul. De omeneșul putem deosebi mintal, abstract, ceea ce-i dumnezeiesc, dar în concret stând noi în fața lui Isus Hristos, stăm nu în fața omeneșului, ci a omului, căci gândirile, simțirile, actele Lui nu sunt lucruri izolate, ci un întreg prin care ne întâmpină ipostasul personal, omul. Dar ipostasul acesta personal, omul, e în același timp Dumnezeu. Dumnezeu ne întâmpină deadreptul, fățiș, până la suprafață și prin toate actele, în Isus Hristos. Nu e acoperit, nu e ascuns după om, pe care ar trebui să-L dăm în graiul, în mersul, în plânsul, în privirea, în toate cele ce veneau din Isus Hristos la simțurile și simțirea oamenilor. Dumnezeu grăia, plângea, iubea, suferea. Dar grăia cu graiu omeneșul pășia cu picior omeneșul, plângea cu lacrimi și cu înduioșare și sfârșială de inimă omenească, suferea cu durere omenească, participă la toate condițiile omenești prin ceea ce este posibilă această trăire : prin natura omenească. Cei cari îl întâmpinau cu credință știau că e Dumnezeu și experiența aceasta o putem face toți câți trăim. Dar tot așa de mult știau și știm că e om deplin și prin urmare cum nu se poate mai aproape de noi. Și ne dăm seama că Isus Hristos ne mântuește nu numai întrucât e Dumnezeu, ci întrucât e Dumnezeu cum nu se putea mai aproape de noi, adică Dumnezeu care e în același timp om. Dacă s'ar fi făcut om încetând de a mai fi Dumnezeu, nu ne-ar fi putut mântui ; omul e insuficient pentru a mântui pe oameni. Și nici nu ne-ar fi revelat pe Dumnezeu. Dacă nu s'ar fi făcut om, sau s'ar fi făcut numai la aparență (monofizitism), sau ar fi rămas, pe lângă toată legătura cu omul, dincolo de om (nestorianism), n'ar fi venit atât de aproape de noi, n'ar fi fost revelația desăvârșită a lui Dumnezeu.

De om nu se poate apropia deplin nici Dumnezeu, decât făcându-se și El om. Iar mântuirea înțeleasă ca un grad de fericire cum altul mai înalt nu se poate, nu e realizabilă decât prin cea mai deplină apropiere a lui Dumnezeu de om, adică prin înomenirea Lui.

Ne oprim aci cu înșirarea evidențelor și bucuriilor spirituale unice pe cari le dobândește credința privind la Isus Hristos. Cu cât privim mai stăruitor și mai atent la Isus Hristos, cu atât El ne apare mai cert, mai neclătinat, mai luminos, ca „Adevărul și Viața”.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

UN OM ȘI O OPERA*)

A apărut nu de prea multă vreme o carte. O operă epocală. Scrisă de un om cu o mare autoritate critică și didactică: d. prof. D. Caracostea. Câte o notiță ici colo, abea prizărită prin rubrica de informații a vreunei reviste literare. Nici un cuvânt de seamă. Nici un interes și măciosteneală de a pătrunde sensul și noutatea acestei opere. O tăcere conspirativă și lașă. O rezervă prudentă și premeditată cu perfidie. Procedând astfel, prin tăcere, acei cărora li se făcea cinstea de a fi discutați pe larg în această carte, au nădăjduit la o reabilitare, prin neglijarea totală și prin scoaterea din circulație a acestei opere. Când o cercetăm, ea se arată a fi, la prima înfățișare, o lucrare de sinteză, fructul unei munci metodice de mai mulți ani. Un volum masiv, de peste 400 de pagini, format mare, care ar putea să sperie pe acei care trăesc în odihna vegetativă a spiritului. Adăogați la aceasta faptul că ne aflăm într-o țară cu foarte puțini cititori ai studiilor de critică literară, și veți vedea că alăturarea de ignorarea voită a celor obligați să o citească și să o comenteze, se adăoga și teama nejustificată a iubitorilor de literatură.

Privită astfel, de departe, cu un ochi speriat de oboseala unei lecturi, opera d-lui D. Caracostea este *a priori* pusă la index.

Sortită uitării așa dar, acel care a născocit perfida armă a nimicirii prin tăcere, s'a dovedit a fi un dibac cunoscător al psihologiei publicului. Numai cât această dibăcie are efecte de moment, fluide și trecătoare. O operă cuprinde în ea însăși destinul ei, și este întovărășită de destinul autorului. Peste acest fapt hotărâtor nimeni nu va putea trece vreodată.

Mai târziu, acei care vor relua problema poeziei lui Mihai Eminescu, se vor vedea nevoiți, sau să fie seamă de acest studiu, sau, dacă s'au angajat prin alte opinii, să-și revizuiască radical vederile critice. Perseverând în greșeală se vor elimina, revizuiindu-și ideile vor obține o reabilitare corectă cel puțin în ceasul al doisprezecelea.

Altă cale nu există, pentru că lucrarea d. D. Caracostea este o piatră de hotar în critica poeziei lui Mihai Eminescu. Dela ea pur-

ced adevăratele orientări, și fără a pierde din vedere tot ce s'a scris până acum în acest domeniu, vom adăoga că d. D. Caracostea a procedat din punctul de vedere metodic astfel încât nimeni nu-i poate sta împotrivă.

Studiul se deschide cu o introducere erudită, dar fără documentare prețioasă și greoaie, asupra necesității unei aprofundări a formelor literare, cu însăși cuvintele d. D. Caracostea: „larg fundament lingvistic, filologic și istoric; comparația nu numai cu literaturile apusene, dar și cu cele ale limbilor inconjurătoare, limbile slave și neo-greacă; chemare și adâncire estetică. De aici etica selecțiunii“. Înțelegem cât de greu este, pentru un critic literar de astăzi, dintre cei mai tineri îmbătrâniți în rele, ca să se obișnuiască fără împotrivire cu acest nou fel de a vedea. Ar însemna o adevărată catastrofă cerebrală, o epuizare intelectuală fără folos, căci roadele nu se pot culege decât după o muncă îndârjită, susținută de temeinica pregătire peste care domină simțul neprihănit al frumosului artistic. Fragmentarismul critic de până acum învederează neputința de cuprindere a ansamblului.

Dela Maiorescu pornind, și până la batjocura d-lui G. Călinescu, critica poeziei lui Mihai Eminescu s'a făcut din punctul de vedere estetic, raționalist, științific, impresionist sau futurist, dar nimeni nu s'a gândit stăruitor că un poet mare nu poate fi judecat după metoda criticului, după orientarea unor idei personale, privindu-l parțial, fără durată de adâncire, cu o meroadă visiune de jocuri kaleidoscopice. Ar fi prea puțin dacă am cita numai cazul d. G. Călinescu. Mai sunt și altele, tot de aceeași valoare morală. Dar îl folosim deocamdată pe acesta, întrucât pe 1572 pagini, în șase volume, d. G. Călinescu a desfășurat o muncă de chinătoare elucubrație, o înveninare neputincioasă a fiecărei pagini, cu tendința nemărturisită, dar demascată permanent, de a sfărâma diamantul perfecțiunii din opera poetică a lui Mihai

1) D. Caracostea: „*Artă cuvântului la Eminescu*“. Ed. Institutului de istorie literară și folclor., Buc.

Eminescu. Un amalgam de injurii și de aprecieri scoborite până la ultimul nivel al vulgarității. Orice pagină înseamnă o critică destructivă, orice poezie își găsește epitetul de defăimare. Pentru cei puțini naivi care s'au ostenit cetind această adunătură abjectă de vorbe „opera“ d-lui G. Călinescu va apărea numai ca fructul unei mari capacități de muncă. Chiar așa fiind, o muncă delirantă sau maniacală nu aduce implicit și elementul de construcție trainică și lucidă. Ba dimpotrivă, vedește o anormalitate suspectă pentru orice om întreg la minte. Va trebui să se găsească o pană care să așeze pe hârtie esențialul acestui document de defăimare, făcând corect și complect toate extrasele, după cum a-i face cazierul unui delicvent sau fișa dactiloscopică a unui infractor. Procedând astfel vom constata că din opera poetică nu rămâne nimic, sau aproape nimic, dar în schimb rămâne munca drăcească a d. G. Călinescu, satanismul acestei sfidări a geniului.

Ei, bine, d. D. Caracostea a purces la drum făcând o critică, nu severă, și nici obiectivă, ci o critică argumentată și documentată, a tinerilor critici cu deosebire, în legătură cu poezia lui M. Eminescu. Rând pe rând, estivismul critic, abstract și nebulos, raționalismul pedant și îngâmfat în sterilitatea magnificenței lui, futurismul sec și fragmentarist este dat la o parte, și în această desbatere apar pe primul plan d-nii G. Călinescu și Fonfiliu Prostantinescu. De prisos să mai adăugăm că în aceste pagini de polemică, care ar fi trebuit să provoace râvna unui răspuns corect, ducând la o ispășire a păcatului satanic al bârfirii, — vibrează un cald elan liric, d. D. Caracostea fiind totodată apărătorul dar și criticul erudit al lui Mihai Eminescu. Analizându-i opera găsește în ea o „plinătate a demnității“, „o conștiința de sine opusă lumii“, „titanism“ „vibrații a voinței nemărginite“, spulberând legenda cu pesimismul și romantismul unei sensibilități care în loc să fie statică după cum s'a afirmat era eminamente dinamică. Despre „Epigonii“, răspunzând d. Tudor Vianu situat pe axa criticii raționaliste, — d. D. Caracostea spune: „privită în total, poezia nu este o elegie pe ruinele sufletesti ale poetului, ci dimpotrivă,

o odă străbătută de un cald entuziasm pentru puterea de credință a înaintașilor“. Această caracterizare este sortită să rămăie literă neștearsă în critică. Prin desvăluirea sensurilor poeziei eminesciene, prin lămurirea echilibrului interior, prin atmosfera de absolut, și tendința dinamică spre ideal, M. Eminescu este scos de sub cenzura tradiției critice maioresciano-gheriste și așezat pe un piedestal de amploare eroică a cugetării. Oprindu-se la prima afirmare a lui Eminescu, la poezia „Venere și Madonă“, neînțeleasă de Titu Maiorescu, răstălmăcită prin adurări savante de alții, d. D. Caracostea taie neted firul tradiției critice și conchide: „Pentru un îndoit elan spre absolut, al conștiinței și al vieții, imaginele sunt strânse într'o structură arhitectonică, rânduită în opoziții și simetrii, care pentru dinamismul arătat, creiază un tipar propriu, de stăpânire clasică“. Ne apropiem astfel de miezul acestei lucrări care arată că prin imagina plastică a ascensiunii M. Eminescu este un poet al perfecțiunii clasice.

Această concluzie rezumă conținutul acestei lucrări. Dar pentru a ajunge aici i-a trebuit d. D. Caracostea o documentare privind întreaga literatură critică, a fost nevoit să înălțare erorile făcând totodată operă de critică a criticii, dar și de critică a poeziei eminesciene. Meritele nebănuite de mari ale acestei lucrări stau în acest complect înțeles: critic și poetic. Când d. Caracostea spune: „prin Eminescu se afirmă în literatura lumii un tip formal unic: prin absolutul elanurilor sufletului în conflict cu ale spiritului, este în el un dinamism propriu care întru nimic nu stă mai prejos de cei mai răscollitori poeți ai lumii, iar prin forma care de pe acum vrea să domine și cele mai mici amănunte ale structurii, stă alături de clasicii forme stăpânite“, — noi vedem singura interpretare validă, conformă cu operația de sinteză a spiritului critic.

„Arta cuvântului la Eminescu“, înseamnă primul pas spre nemărginire, prima încercare de situare în universalism a poetului. Dela ea purced drumurile criticii viitoare, și în ea se contopesc elanurile înțelegerii noastre.

NICOLAE ROȘU

RAPORTURI LITERARE UNIVERSITARE INTRE ITALIENI ȘI ROMÂNI

Din inițiativa și sub îngrijirea domnului Claudiu Isopescu, profesor la catedra de limba și literatura română, dela facultatea de Litere din Roma, s'a instituit o „Piccola Biblioteca Romana“ în devenire, în care mereu se înserază câte un studiu despre o personalitate dintre scriitorii români contemporani. Autorii acestor cercetări sunt tinerii studenți, care își trec examenul de licență, fie la Roma, sub conducerea domnului Isopescu, fie la Padova, sub imboldul domnului profesor Ramiro Ortiz.

Noi nu putem avea decât cuvinte de laudă, și nu putem mulțumi în calitate de români,

decât prin recunoștiință, cetind gândurile celor mai buni dintre noi, tălmăcite și înțelese de prietenii noștri, legați printr'o comună fibră originară.

Domnul Isopescu este român și astfel s'a păstrat dealungul anilor, muncind nepregetat numai pentru răspândirea culturii noastre românești în Italia, ajutând pe studenți în lucrul lor.

Foști elevi ai domniei sale sunt astăzi lectori ai universității în alte orașe ale Italiei, ca Napoli și Florența. Domnul Ortiz, deși italian, a rămas apropiat de noi, iar Seminarul de română dela Universitatea din Padova îi amin-

tește neîncetat, prin chenarul pereților, cu motive românești, prin scoarțe și cusături, de mediu în care s'a complăcut în București.

Până în prezent, în „*Piccola Biblioteca Romana*” s'au publicat șapte volume, dintre cari un singur studiu este al domnului profesor Isopescu despre tipărirea periodică româno-italiană. Celelalte șase sunt monografiile ale scriitorilor români, aparținând literaturii noastre contemporane, prezentate critic de tinerii studioși ai facultăților din Italia. Au fost înfățișate viața și opera lui Gheorghe Coșbuc, Ion Luca Carageale, Panait Cerna, Liviu Rebreanu, Emil Gârleanu și Ion Alexandru Brătescu-Voinești.

Printre rândurile acestor monografii, observăm că cei ce s'au apropiat de scriitorii noștri au fost conduși și de simțul critic, ce nu se poate decât întregi prin viziunea inerent mai largă a unui străin, care cercetează dintr'un alt mediu cultural față de cel ce a produs opera literară, care constituie obiect de studiu. Dar, străvedem cu mulțumire că, pe lângă discernământul critic, produs al intelectului, tinerii critici s'au alăturat personalității studiate și prin afectivitate, adică printr'o înțelegere a unei simțiri comune, a unei afinități între români și italieni.

Astfel, domnișoara Anna Giambruno, studiind figura literară a domnului Liviu Rebreaanu („*Un naturalista romeno Livio Rebreaanu*, Roma, Istituto per L'Europa orientale, 1937—XV) îl apropie de exponentul cel mai de valoare al naturalismului italian, Giovanni Verga. Îl apropie spre a-l diferenția. Despre personajele create de cei doi romancierii, spune: „învinși, astfel și unii și alții, dar printr'un diferit conflict dureros: fapăturile lui Verga fiindcă nu știu să depășească meschinătatea materiei, fapăturile lui Rebreaanu fiindcă nu vor să se libereze de materie” (p. 70).

Diferențiați în acest mod, sunt din nou apropiați de autoarea studiului prin recunoașterea aceluiaș însușiri eroilor creați de ambii scriitori: inflexibilitate și tenacitate, ce le dă puterea rezistenței. Făcând un mănunchi din scrierile de război ale domnului Rebreaanu, domnișoara Giambruno, în legătură cu problema irendentismului înfățișată mai puternic în romanul „*Pădurea Spânzuraților*”, exclamă, în numele tuturor italienilor, că îi este scumpă cu deosebire această chestiune și înțelege din plin valoarea exaltării scriitorului român, în conștiința căruia, trăirea de aproape a dramei fratelui său a lăsat o adâncă impresiune. Autoarea monografiei citează aserțiunea criticului Ferro despre acest roman, ca cel mai puternic din literatura războiului apărut până acum. Iar domnișoara Giambruno termină critica aceluiaș roman în termeni, ce arată că s'a identificat cu structura vieții descrisă de marele nostru scriitor: „O perfectă armonie de compoziție, un studiu obiectiv și îngrijit al sufletului uman, un cadru întreg de viață civilă și militară, o exactă concepție a iubirii și a fundamentului religios al existenței, un protagonist ce nu se sacrifică nici pentru sine nici pentru o femeie, dar care are un scop nobil și sfânt, o viziune lirică a naturii, totul descris într'un stil aspru și concis, de-

monstrează la ce înălțimi poate ajunge naturalismul lui Rebreaanu, când scriitorul observă realitatea lucrurilor, învâluind-o într'un suflu de lirism și de iubire” (p. 84).

Domnișoara Lena Maria Bevilacqua, analizând pe Gârleanu (*Emilio Gârleanu nella vita e nella opere*, Roma, A. Signorelli, 1938—XVII), în paginile introductive situează pe scriitor în spiritul binefăcător de stimulare națională al „*Semăntătorului*”. Autoarea străină a observat că din acea revistă astăzi „se inspiră mișcarea ce își are originea în revista „*Gândirea*”, care prin directorul Nichifor Crainic, este o continuare a „*Semăntătorului*” (p. 12).

Din acest studiu asupra lui Gârleanu reese întreaga atmosferă culturală din țara noastră pe la începutul secolului. Autoarea criticii, sintetizând notele pe care le-a desprins din scrierile lui Gârleanu, concludă, scoțând în relief, îndeosebi, puterea de poetizare a autorului nostru și ca defect, lipsa de adâncire spirituală, alunecând uneori spre monotonie.

Ceeace ne aduce o plăcută dovadă de înțelegere și adâncire a limbii și literaturii noastre din partea unei critice străine, sunt observațiile stilistice de obiectivitate, sobrietate și simț artistic al limbei, ce devine mai aspră, mai lapidară, mai puțin expresivă în nuvelele cu subiecte militare, ce capătă „un colorit extraordinar și o minunată conciziune” în nuvela „*Nucul lui Odobac*”. Iar, într'o ultimă sintetizare, autoarea studiului exprimă impresia sa definitivă: „Gârleanu va rămâne întotdeauna poetul melancolic al „*Bătrânilor*”, poetul liric al lumii animalelor, pentru că aceasta este partea cea mai spontană, cea mai originală a întregii sale opere” (p. 84).

În ultima monografie despre opera literară a domnului Ion Alexandru Brătescu-Voinești („*I. Al. Brătescu-Voinești novelliere*, Roma, A. Signorelli, 1939—XVII), domnul Walter Roccatto, student al domnului profesor Ramiro Ortiz, are un sistem mai descriptiv și mai analitic al criticii, cu mari pasajii intercalate în traducere din scrierile domnului Brătescu-Voinești, ceea ce pentru o tălmăcire în limbă străină, aduce o prețuire mai mare și mai directă a operii scriitorului nostru. Ne-a surprins plăcut însă, începutul notelor biografice, prin care autorul ne introduce cu mijloace personale poetice de evocare în atmosfera de țară a Munteniei, care a plăsmuit sensibilitatea scriitorului nostru din cea mai fragedă copilărie. În schițarea peisagiului întins, ușor vălurit, cu blândețea melancolică a amurgului întipărit, cu anotimpurile urmându-se cu viața specifică a fiecăruia, cu sgomotele îndepărtate ale orașului legănate de un pârâu sau un clopot de rugă, se simte îndată că tânărul critic s'a înfrăurit de personalitatea novelistului a căruia operă o cercetează, însușindu-și până și stilul cu evocări frânturate între puncte. Va fi venit să ia contact direct cu mângâietoarea priveliște a holdelor noastre presărate cu sate, împreună cu alți studenți italieni în schimbul interuniversitar sau a înțuit cadrul doar din scrierile celui analizat?

Dealtfel, cea mai mare parte din biografie este înfățișată așa cum reese din însăș amintirile literare ale domnului Brătescu-Voinești. Iată concluzia domnului Roccato asupra artei nuvelistului nostru, la care simpatia atât de umană față de cei umiliți, învinși, suferinzi este evidentă: „Nu simpatia unui Tolstoi, a unui Dostoiewski, a unui Gorki, deoarece unul are sufletul unui profet, altul a unui sacerdot, ultimul a unui vagabond; este simpatia unui gentilom, a unui boer de rasă, care a venit din casa sa liniștită din Voinești sau din conacul părintesc din Târgoviște, merge pe drum și se oprește în fața lumii ce suferă mizeria morală și simte o mare milă.” (p. 113). Și ca un adevărat italian, face și domnul Roccato o apropiere între nuvelistul român și scriitorul versist Verga: „Ceva asemănător cu Verga al nostru, are forma artistică clasică, constructivă cum în general este arta latină și italiană, artă sintetică și precisă”. (ibid).

Însuș criticul și-a dat seama de repetarea unor cuvinte în analiza monografiei și scuzându-se, întărește caracterizarea scrierilor nuvelistului nostru: „Mărturisesc a-mi fi stat peste putință evitarea întrebuintării lor, de oarece din acestea este făcut stilul lui Brătescu-Voinești: lucruri blânde, figuri delicate, nuanțe de sentimente și imagini spirituale; altfel nu s'ar fi putut defini cu alte cuvinte, a-decuat toate variatele momente din opera lui Brătescu-Voinești” (p. 114).

Paralel cu activitatea literară românească din Italia, în România, studiul adâncit al raporturilor culturale între italieni și români este condus, în deosebi de domnul profesor Alexandru Marcu. Acest scop se reflectă mai ales în revista anuală „*Studii Italiene*”, sub direcția domnului Marcu. Ea nu are o menire de informație de tâlmăcire și lămurire a ceea ce s'a scris și se scrie în Italia, ci se ocupă numai de punctele de contact cultural din istoria celor două popoare: împerejurări istorice, influențe literare și artistice. De aceea, atmosfera revistei este pe un plan mai academic, de specialitate. Pe lângă participarea efectivă a domnului profesor Marcu, specialiști români și italieni colaborează. Este scrisă bilinguistic, inserând și studii în limba italiană, iar cele românești prezintă un rezumat succint în italianește.

„*Studii italiene*”, care își are originea în periodicul lunar „*Roma, revistă de cultură italiană*”, întemeiată în 1921 și condusă până la 1933 de domnul profesor Ramiro Ortiz, în actuala sa structură, a intrat în al cincilea an. Era firească transformarea revistei de simplă informație, într'o colecție de „studii”.

În alt cadru spiritual, se găseau românii în momentul înființării publicației. Programul domnului profesor Ramiro Ortiz, reprodus în revistă, explică în termeni entuziaști, sub titlul „*Ceeace voim*”, rostul apariției acelei tipărituri. Iată cum se exprimă la început: „Proiectele noastre de a da curs liber acestei mici reviste sunt în prezent foarte modeste. Voim, adică, să ușurăm cetitorilor modul de a urmări tot ceea ce apare mai însemnat din literatura italiană, privind literatura, arta și cul-

tura poporului care dădu naștere lui Dante, lui Leonarde da Vinci și lui Galilei și de a-le pune în față tot ceea ce poate să-i facă să înțeleagă ca viață și aspirații”.

Programul se încheia astfel: „Suntem puțini astăzi. Incepem revista. Dar, pe lângă ea, organizăm un *Cerc de studii italiene*. Alte propuneri și mai îndrăznețe vor veni la rândul lor traduse în act.

De un singur lucru suntem siguri: că alți prieteni, azi necunoscuți, se vor adăuga mișcării noastre și că vom încheia anul mai numeroși decât l'am deschis...”.

Astăzi, ceea ce erau doar speranțe entuziaste și îndrăznețe, sunt înfăptuiri temeinice. Români nu mai au nevoie de a fi educați în cunoașterea limbii și culturii italiene printr'o revistă. Pe de o parte universitatea crează specialiști; de dealtă parte, Institutul de Cultură Italiană difuzează în marele public limba, literatura și arta italiană.

Domnul profesor Alexandru Marcu era indicat a face această transformare, contopind și subordonând cu succes revista „*Roma*”, aceluia *Cerc de studii italiene*, într'o publicație cu totul înnoită: „*Studii italiene*”.

Totuș, domnul Marcu nu a pierdut din vedere că buletinul anual, pe care îl conduce, trebuie să aibă, în afară de valoarea abstractă științifică și un scop practic: de a stimula munca studenților și de a o ridica pe același nivel academic.

Astfel, în afară de inserarea rezumativă a întregii vieți culturale italiene din România, universitare și extrauniversitare, în parcursul unui an, directorul revistei însărcinează pe studenți și doctoranzi cu recenzarea cărților cu preocupări de studiu în domeniul culturii italiene, integrându-i în atmosfera revistei. Și mai mult, face loc, chiar în paginile de seamă ale buletinului, unora dintre tinerii ce au făcut cercetări adâncite și inedite asupra unei probleme sau au descoperit o dată istorică în domeniul raporturilor culturale între italieni și români. În ultimul număr putem semna cu satisfacție numele domnișoarei Corina Ionescu, căreia i s'a publicat rezumatul tezei de licență, tratând despre „*Iulia Hașdeu și câțiva poeți italieni*”. Deasemeni, domnul Ștefan Cruțu, doctorand, publică un document, aflător în Biblioteca Academiei Române, despre: „*Manoil și Nicolae Mano doctori ai Universității din Padova (1744)*”.

Studiile însemnate ale acestei reviste sunt însoțite de facsimile și reproduceri după tablouri și gravuri, în cele mai perfecte condițiuni de imprimare. Astfel, fondul și forma acestei reviste se întregesc, dând un model desăvârșit tineretului universitar.

În această trecere în revistă a raporturilor universitare pe calea studiilor critice între cultura italiană și cea românească, adăugăm numele domnișoarei Ninette Façon, care a publicat teza de doctorat, tratând despre lirica lui Michelangelo. (*Michelangelo, poet*, București, Tiparul Universitar, 1939). În această monografie, autoarea a demonstrat, printr'o adâncită analiză, existența unei axiome literare, exprimate atât de limpede de Rainer Maria Rilke, pe care a putut-o aplica lui Michelan-

gelo poetul: izvorărea temelor lirice dintr'o necesitate psihică.

*

Afinitatea și înțelegerea între Italia și România, în cadrul manifestărilor spirituale, au

o menire mai profundă, în această prietenie, pe care suntem atât de mulțumiți a o constata: menirea de a întări la fiecare stat, structura națională, specifică lui.

MARIELLA COANDĂ

C R O N I C A L I T E R A R A

IONEL TEODOREANU: PRĂVALE-BABA
Ediț. Cartea Românească. — Fermecătoare, bogată și ciudată, cariera de scriitor a d-lui Ionel Teodoreanu merită să fie comentată la lumina ultimului său roman.

Cu toată în fiecare an o nouă carte a domniei sale vede vitrinele d. Ionel Teodoreanu este un autor iubit și căutat, având un public care nu precupește nici un gest, spre a-și aplauda scriitorul. Și în fond, d. Ionel Teodoreanu e un scriitor, un adevărat scriitor, în opera căruia pot fi trecute cu vederea unele puncte slabe, fie că se numesc „Lorelei“, fie „Golia“, „Medelenii“ și „Balul mascat“ ne-au convins de harul acestui scriitor, așa că negarea totală pe care unii o afișează în fața operei sale, e un lucru pe cât de deplasat, pe atât de stupid. Incontestabil e, că d. Ionel Teodoreanu mănuește un condei căruia nu i-am putea afla tovarășie în literatura noastră și faptul acestei poziții izolate, ne place; o spunem fără nici o reticență. Și cu toate astea noi nu vom face cor cu aceia care spun că mesterul Ionel Teodoreanu n'a scris nici o carte mai isbită: errare humanum est. Vom spune însă, că trecând peste toate înegalitățile astea pline de o ciudată poezie, îl iubim pe Ionel Teodoreanu scriitorul și omul; și nu din simpla plăcere de a jongla cu vorbele, vom afirma că un om fermecător, nu poate scrie cărți proaste, ci numai cărți neisbitite, care însă au un sâmbure sau o haină tot fermecătoare. Acesta mă se pare a fi scriitorul Ionel Teodoreanu, în linii foarte sumare și subiective.

Incontestabil că trecem printr'o ciudată și nepăcută criză literară, la care contribuie nu numai războiul ci și o stare de spirit, de slăbiciune umană, pe care nu vom cerca s'o explicăm în acest loc. Remarcăm numai faptul (care dintr'un punct de vedere poate fi un bine) că apar pe piață din ce în ce mai puține cărți. Tim de și palide, aceste mărturii ale spiritului uman sunt o prea slabă mângâiere pentru omul care crede nu numai în forța brutală a lui Marte. Și-acum... „Prăvale Baba!“

Ciudată împerechere de cuvinte, straniu titlu, acesta e numele celălalt al unui oraș din Moldova. Un mic oraș, în care cresc verburii și copii, în care mor oameni și ani, oraș în care se deschid și se închid destine.

„Prăvale Baba“ e povestea tristă și puțin romantică a pictorului Ștefan Damaschin, a micului Fănuță de ieri, care peregrinând prin coclaurile copilăriei sale viforoase, ajunge întâi profesor de desen, iar mai apoi marele pictor „maestrul“ Ștefan Damaschin, care cucerește toți laurii gloriei la Paris. Inșă în

culmea gloriei, într'un accident de automobil, pierde un ochiu, iar după ce se întoarce în țară pe furie, își pierde vederea — după ce și-a făcut un autoportret, cu febră și dureri — prăbușindu-se în râpa dela Prăvale Baba, dus de mână de aducerile aminte care-l plimbă chiar pe lângă casa anilor săi frumoși. Iată o schemă a poveștii care se revarsă în paginile cărții, care e prin excelență o carte a sfârșiturilor, a morții sau a marilor deprămări, pentru că Moartea se preumblă în capitele ca un mosafir când duios, când amar, lăsând între pagini un dulce gust de sfârșală. În aafără de Fănuță, vom desprinde în primul rând silueta de genial și ciudat bețiv a lui Ilie Pânișoară, acest filosof lampagiu, care ne-a adus aminte de un alt iubit înțelept, de bătrânul Diogene Laertiu. Fără a exagera, afirmăm că Ilie Pânișoară e una din cele mai deplin închegate figuri din opera lui Ionel Teodoreanu și în această privință îl putem așeza alături de Dănuț, Monica și Beșor. Apoi mama, duioasa mamă a lui Ștefan Damaschin, Doamna învățătoare, ceata de guralivi tovarăși de joacă și de clasă a viitorului pictor, iată alte elemente care rotunjesc și împlinesc acest roman al d-lui Ionel Teodoreanu, care chiar dacă nu face parte dintre cele mai de seamă opere ale Domniei sale, e o formulă interesantă, o claviatură intrucâtva necântată și (mai presus de toate) o carte cuceritoare prin aerul pur și limpede care-o străbate dela un capăt la celălalt. Noi care am crescut cu opera lui Ionel Teodoreanu, am aflat în „Prăvale Baba“ și lucruri care pot fi citate cu o sărbătorească bucurie.

Astfel, în primul rând, e stilul cursiv și teodorenian, care chiar dacă e pe alocuri prea încârcat și prea împodobit, păstrează totuși delicatețea și grația unei domnișoare în rochie de bal. Nu vom proceda în mod banal, citând și transcriind, ci îndemnând pe cetitorul-prieten să răsfoiască ultima producție a d-lui Ionel Teodoreanu, nu pentru a descoperi cine știe ce adâncimi, ci pentru a cunoaște o carte care multor oameni le poate merge „deadreptu la inimă“ Privită prin prisma aceasta, „Prăvale Baba“ e o carte pe care o punem alături de alte câteva interesante experiențe ale acestui viu și neastâmpărat creator, care în fiecare nou roman caută o nouă formulă și se caută pe sine.

Nutrim convingerea că nu peste prea multă vreme, d. Teodoreanu va pune înaintea cetitorului o carte de nebănuite și rare adâncimi, cartea pe care o căutăm cu toții și pe care poate că o și merităm. Spun aceasta nu ca să fac planuri de viitor, ci ca să dau glas unei bucurii care suie în toți cei ce se simt atrași

de farmecul acestui scriitor. Va fi, aceia, carte de sguđuitoare poezie, de intensă bucurie și durere umană, va fi poate o altă viață, o viziune nouă a unui artist care niciodată n'a ajuns la capătul drumului. Așteptând-o, am închis ultima pagină din „Prăvale Baba“ și bănuind-o crescând, trimitem d-lui Ionel Teodoreanu un mesagiu de francă simpatie. Iar punând punct acestor pagini care nu sunt o critică, pentru că le-am vrut mai mult interpretate și comentariu, vom spune că „Prăvale Baba“ e o carte pe care-o putem semui tineretii: pură, clară, duioasă dar fără pretenții și probleme prea adânci. O frumusețe de efeb, un sunet nu de oră și de flaut.

ȘTEFAN BACIU

AUREL C. POPOVICI: STAT ȘI NATIUNE. Sau cu adevăratul titlu de *Statele Unite ale Austriei-Mari* — Die Vereinigten Staaten von Gross — Österreich, tipărită la Leipzig în 1906, a fost o carte cu mare răsunset european. Discutată cu pasiune îndeosebi de publicistica franceză și engleză, — în vechiul imperiu habsburgic ea a fost interzisă, scoasă din librării, iar autorul condamnat la muncă silnică pe viață pentru trădare. Opus ignem dignus, auctor patibulo. Soarta lui Gh. Sincai și a cronicei sale, a fost, după atâția zeci de ani, și soarta lui Aurel C. Popovici, de trădător de țară.

Sovinismul acelorasi magnați unguri și potentati ai despotismului german se simțea și de data aceasta lovit de tonul revansard al nationalistului bănățean — „Statele Unite ale Austriei-Mari“ pledând pentru o revendicare bine definită și de larg vizionism: unitatea poporului român. Ca să-și atingă un asemenea țel, care era și al tuturor Românilor ardeleni, Aurel C. Popovici pledează pentru o teză a Austriei Mari, pentru un stat federativ, în care fiecare naționalitate avea să aibă un drept autonom al ei consfintit de noua structură politică. Lucru destul de dificil prin adversitățile ce aveau să fie trezite. Dar, temperament de luptător, A. C. Popovici nu renunță la planul său, ci își concentrează întru susținerea lui întreaga-i pregătire de profund cunoscător al filosofiei culturilor și dreptului natural al gintilor, unind-o cu temperamentul său de polemist viguros și d'alestician subtil. Cât de violente în dinamismul lor patriotic sunt atacurile împotriva politicii de asimilare a Maghiarilor sau constatările dezastruoase la care a dus dualismul austro-ungar. Și cât de patetică și convingătoare este dialectica nationalistului român pentru nouile „Principii de bază ale unei Constituții federative“, pentru o delimitare a naționalităților în cadrul Austriei Mari, singura formă de stat posibilă menținerii imperiului habsburgic.

Vremurile ce au urmat publicării studiului lui Aurel C. Popovici i-au infirmat poziția în care se situase și i-au distrus întregul eșafodaj ideologic, lucrând parcă în ciuda sa la refacerea unei lumi cu totul alta decât cea pe care o visase el. Sfârșitul cataclismului mondial, cu 1918, în loc să ducă la o federalizare a tuturor statelor din imperiul habsburgic, să realizeze acea Austrie Mare, a dus la o de-

strămăre și a celor ce existau împotriva legilor firești. Autodeterminarea însă și acel principiu al naționalităților din care s'a născut carul lui Aurel C. Popovici, a grăbit visul acestuia și în loc să se vadă un popor liber în cadrul unui imperiu strein, s'a ajuns la un popor liber în cadrul României Mari. Iar dacă materialul documentar și teza pusă sunt perimate, au rămas simple pietre muzeale ale unei doctrine politice admirabil încheată, esența pe care s'a bazat ea, acel principiu al naționalităților a rămas actual și viabil.

Departate de a fi o carte de scientism doct, de sociologism erudit, — cum lasă să se înțeleagă din titlul pe care i l-a dat traducătorul său — *Stat și Națiune*, mai bine spus *Statele Unite ale Austriei Mari*, este o simplă *opinion documentée*, cum spun Francezii, o pasionantă perorație într-o problemă atât de irascibilă altădată. În susținerea ei vin să se îmbine temperamentul vulcanic al lui Aurel C. Popovici, adevărat „vulcan în plină erupție — cum i se spunea — ce arunca foc și lavă asupra tuturor celor ce nesocoteau ființa neamului său, talentul lui de gazetar de rasă și de polemist viguros, cu erudismul, cu marea cultură de poliglot de talia unui Hasdeu sau Iorga. De fapt cartea tradusă din limba germană în care a fost scrisă și tipărită decurând de fundatiile Regale, cunoscută în România doar de generația trecută, rotunjeste și definește prin trăsături viguroase personalitatea marelui luptător transilvan. Intre paginile ei colcăie un acelaș suflet pe care îl găsim irosit din belșug în paginile gazetelor din București, unde se refugiase în urma condamnărilor și persecuțiilor de nesuportat — în *Epoca*, *Tribuna*, *Românul*, și mai ales în *România jună* și *Semăndătorul*, pe care le-a condus cu un rar dinamism patriotic. Unele din articolele și studiile publicate îndeosebi în cele două perioade din urmă fac cuprinsul substanțialei cărți a lui A. C. Popovici — *Naționalism și Democrație*.

H. Taine în prezentarea operilor de artă și a personalității creatoare a scriitorilor ținea seamă de o așa zisă *faculté mattresse*, de o predominantă caracteristică, de o axă structurală în virtutea căreia se plăsmuește. Dacă ar fi să ținem seamă și noi de procedeul criticului francez, apoi atunci am spune că în ceace privește predominantă caracteristică a lui Aurel C. Popovici, șira de viață — de luptă și de creație, a fost naționalismul în cea mai cuprinzătoare accepție. Trăind în Ardeal, pe căi cât mai diverse și multiple — dela articole furibunde, la cărți de doctrină juridico-politice, ori conciliabile diplomatice, căuta să convingă lumea și să întărească românismul în a rezista contra maghiarismului șovin. Pribeag în Vechiul Regat sau pe meleaguri îndepărtate, luptătorul transilvan nu-și părăsește poziția un moment, ci caută să și-o consolideze, pornind totodată o altă luptă „împotriva civilizației evreo-levantine“, pentru naționalizarea vieții noastre publice, pentru noi orizonturi, orizonturi ale neamului românesc în carne și oase, nu ale unuia pe hârtie“. Este lupta lui contra democrației, contra marxismului științific e tutti quanti.

Războiul mondial l-a surprins peste granițe, în Elveția. Trădarea rusească și dezastrul României, când zi cu zi vedea câte un alt pisc de munți căzând în mâinile dușmanilor, i-au amărât profund ultimile zile ale unei vieți agitate și roase de patima dragostei pentru neamul său. Totuși nici acum, ca și altădată Bălcescu, nu înceta să trăiască din inima neamului său. Sărac, izolat, departe de tovarășii de luptă de odinioară, pe malurile lacului Geneva, făcea de zor ultimile corecturi la o lucrare de aceeași substanță ca și celelalte: *La Question Roumaine en Transylvanie et en Hongrie* (1918) studiu documentat și de mare folos întru susținerea revendicărilor noastre de după războiu.

Doctrinar politic și luptător înflăcărat, așa cum mulți ne-a dat Ardealul, Aurel C. Popovici este departe de a fi „o figură minoră”, „una dintre cele mai stranii” și „un profet politic nerealizat” așa cum ține să-l fixeze d. Petre Pandrea, traducătorul din limba germană a studiului *Stat și Națiune*. Volumul tipărit de Fundațiile Regale are sorțul de a actualiza figura cea adevărată a luptătorului bănățean și a face să i se tipărească și celălalt volum, negăsit în librării, *Naționalism și Democrație*. Căci noi astăzi ca stat și neam trăim doar din doctrina spirituală a lui Mihai Eminescu și Aurel C. Popovici.

GH. VRABIE

CRONICA PLASTICA

URBANISM ȘI ARHITECTURĂ

Toamna acestui an vânzolit de războaie și de foc la granițe a venit găsinde Bucureștii în cea mai mare prefacere. În cartiere ca și în centru, în parcurile de la marginea orașului, pe splaiurile Dâmboviței, în jurul Palatului Regal, un șantier imens e în plină activitate, zi și noapte, constructorii dărâmand și clădind, tăind perspective, aliniind, deschizând piețe sau plantând zonele de verdeată și de respirație ale orașului.

E vremea inginerilor și a arhitecților, oameni de meserie ordonată și de calcul, care, sub impulsul înalt ce mișcă astăzi toate lucrurile în România, se străduiesc a da Capitalii noastre un vestmânt demn de vremurile noi.

Bucureștii se găseau în întârziere cu aceste vremuri. Încercări risipite și urmate fără un plan sigur au adus, după războiu, unele schimbări vechiului oraș, creind iluzia unei modernizări. Partea de Nord a orașului, mai cu seamă, și regiunea lacurilor înconjurătoare au fost mai favorizate de aceste eforturi. Acolo inginerii au putut lucra în voie, realizând pe teren liniile ideale trase pe planșeta lor. Interiorul Bucureștilor însă ridică astfel de obstacole și prezintă probleme atât de complicate, încât o adevărată modernizare n'ar mai putea pleca decât dintr'un mare plan de ansamblu, urmărit cu multă energie și cu mari sacrificii.

Acest plan e azi în desfășurare și rezultatele lui se și ivesc în câteva din punctele unde realizările s'au început. Artere noi de circulație se deschid, piețe se sistematizează, aspecte monumentale apar, prin degajarea liniilor și prin rânduirea lor în ansambluri impunătoare. Planul nou al lucrărilor orașenești tinde să creeze spațiul ordonat și logica geometrică, esențiale urbanismului modern.

Principiul acestui geometrism adaptat la exigențele moderne ale vieții, subordonarea detaliului față de ansamblul urbanistic și raționalizarea în genere a liniilor și aspectelor, creează și condițiile unei noi arhitecturi, care va trebui să dea caracterul orașului de mâine.

Arhitectura Bucureștilor de până acum n'a

cunoscut alt principiu decât acela al pitorescului. Străzi răsucite și încălțite după capricii seculare s'au găsit populate de clădiri, modeste sau pretențioase, nesupuse niciunei rândueli, niciunei norme sau opreliști. Arhitecții de după războiu mai cu seamă s'au întrecut să contribuie la acest caracter anarhic al orașului. Din dorința de a accentua pitorescul, ei s'au străduit să singularizeze fiecare casă, să o scoată în evidență, prin așezare curioasă, prin forme complicate și bizare, prin policromie, inspirată din cele mai disparate stiluri sau eșită din cea mai extravagantă fantezie.

Câteodată acest straniu mod de a clădi s'a numit „stil românesc”. Și un astfel de stil a făcut ravagii mai cu seamă în cartierele noi, unde stimulau și mai mult dorința gramul impus stimulau și mai mult dorința de pitoresc și de singular. Am văzut astfel apărând un „stil românesc”, în care pridvoare și turnulețe de mânăstire brâncovenească se asociază cu interioruri de curți spaniole, cu ferestruici arabe, cu acoperșuri mexicane și în care fațade și interioruri se acopăr de o ornamentică ostentativă și fără sens, împrumutată din repertoriul curent al revistelor de decorație.

Acum treizeci—patruzeci de ani, o primă încercare de stil românesc își căutase inspirația în elementele arhitecturii noastre țărănești și mânăstirești, pe care arhitecții credeau că le pot adapta fără greutate oricăror clădiri și oricărui program. A eșit o arhitectură folkloristică, care a căzut, pentru că, pornind din dorința de pitoresc nu conținea nimic esențial care să-i dea caracter de stil sau de logică arhitectonică.

Încercarea mai nouă de arhitectură românească a pornit din aceeași greșită căutare de pitoresc. Folklorismul românesc a fost numai asociat și cu elemente exotice, care au accentuat caracterul hibrid și superficialitatea unei astfel de arhitecturi.

Stilul cel nou, pe care necesitățile Bucureștilor de azi îl cer și pe care străduințele de modernizare urbanistică îl presupun, nu mai poate fi nici folkloristic nici pitoresc. El trebuie să plece de la ideea de logică arhitectu-

rală și de la cerința de monumentalitate a orașului modern. El trebuie să respecte, de asemenea, nevoia de armonie și de unitate a ansamblurilor urbanistice.

Arhitectura de până acum a fost expresia neorânduelii și a capriciului individual. Ea răspundea caracterului însuși al vieții noastre sociale, care nu cunoștea alt temei decât legea întâmplării și a bunului plac. Principiile de ordine, de armonie și de unitate stau acum la baza lucrurilor românești. Ele dau stilul Statului însuși, care se străduiește să-l impună în toate domeniile. Arhitectura viitoare a orașelor noastre nu va putea ignora nici ea aceste principii. Ea va ajunge la creație adevărată când va isbuti să exprime ideea însăși a vieții românești și când formele pe care le va inventa vor răspunde necesităților reale ale acestei vieți, nu numai individuale dar și sociale.

EXPOZIȚII

Sezonul artistic s'a început în acest an destul de târziu și timid. Zgomotele războiului n'au favorizat niciodată lumea muzelor și au aruncat întotdeauna neliniști printr-un stăruitorii acestora. Câteva săli și-au deschis totuși porțile încă din Octombrie, aducând întâile expoziții, de care se cuvine să luăm notă, fie și cu întârziere, în această cronică.

La Fundația Dalles, de pildă, am avut expoziția de pictură a d-lui *N. Grant*. Lucrările meticuloase ale pictorului atât de conștiințios, de aplicat, de fidel față de modelele sale, ne-au întors la imaginea unei arte academice, pe care d. Grant o reprezintă la noi cu statornicie de aproape patru decenii. Peste această artă, istoria întreagă a picturii românești mai noi a trecut, fără a-i aduce vreo turburare. Ochiul pictorului nu s'a lăsat atras de niciuna din ispitele vremii și nu s'a îndepărtat de la imaginea precisă a realității, pe care artistul o reproduce și azi cu fidelitatea din tinerețe. Expoziția de la Fundația Dalles e un adaos la opera fără sbucium și fără șovăeli a artistului. Alte câteva imagini ale lumii trecătoare și-au găsit întipărirea pe pânzele sale, care vor fi poate mai târziu evocările duioase ale lucrurilor de acum.

Alături de d. Grant, la aceeași Fundație, o artistă tânără, d-na *Micaela Eleutheriade* ne

aduce cu totul la alte preocupări și la alte înțelesuri ale artei. Pictura sa, eșită dintr'un penel deopotrivă intens și grațios, urmărește un efect de expresivitate și de armonie personală, pe care am mai avut prilejul și altă dată să-l subliniem. Pictorița realizează acest efect prin conture ca și prin culoare. Un desen simplu și în aparență fugar, fixează totuși linii sigure, care concentrează atenția și dau obiectului realitate. Coloarea, folosită cu îndemănare, se așterne cu aceeași grijă de a înlătura detaliul și de a pune în evidență esențialul. Acest mod de a simplifica și de a căuta un accent dominant pentru fiecare imagine, îngăduise artistei, în tablouri anterioare, efecte remarcabile cu mijloace restrânse. Desen și culoare tindeau către o expresie sumară, iar unele acorduri—albastrul asociat cu brun, cu negru sau cu ocră, de pildă—reveneau prea des sub penele pictoriței. Tablourile de acum aduc o transformare evidentă a paletelor ca și a viziunii artistei. Mai luminoasă și mai variată, gama sa de culori se reștrânge mai voios asupra lucrurilor și înmulțește posibilitățile de expresie. În peisagi ca și în interioare cu figuri, în tablouri cu flori sau cu naturi moarte, urmărești cu plăcere această varietate, în care note spintene apar, punând accente vii aproape în fiecare imagine. D-na *Micaela Eleutheriade* își mărginește însă pictura la dimensiunile cele mai restrânse. Talentul său își va găsi fără îndoială posibilități mai însemnate și mai multă variație când se va aplica și la lucrări dezvoltate în mai mari dimensiuni.

O expoziție de pictură am mai avut și în Sala de la Teatrul Comedia. O artistă tânără, d-na *Magdalena Rădulescu*, și-a înfățișat lucrările sale, în care un talent viu, asociat cu un penel nedisciplinat, se găsește la întâia lor probă înaintea publicului. Fantezie și glumă, spirit desinvolt nerezținut de obstacole, grabă de a ataca cu brio orice subiect, se desprind din aceste pânze, în care linii, culori, se ciocnesc neconștient în antagonisme greu de împăcat. Câteva portrete totuși, inspirate după antic, artista are posibilități de a ajunge și la alte rezultate. Pictura e o artă grea însă, care cere, odată cu talentul, și jertfa severă a disciplinei și a controlului de sine.

AL. BUSUIOCANU

C R O N I C A D R A M A T I C A

PROFESORUL STORIȚIN DE LEONID ANDREJEW. — CASA INIMILOR SFĂRĂMATE DE G. B. SCHAW. Dela tragedie la farsă, delatratru de idei la comic de situații, toate genurile dramatice sunt azi deopotrivă înfățișate publicului pe scenele teatrelor noastre.

Din acest mozaic teatrul se desprinde ca frunză *Teatrul Național* care, în ultima vreme, ne-a prezentat două premiere demne și valabile: „*Profesorul Storițin*” — dramă în 4 acte a lui *L. Andrejew*—și „*Casa inimilor sfărâmate*” — comedie (sic!) în 3 acte a lui *G. Bernard Shaw*.

Și una și cealaltă, și piesa lui *Andrejew* și cea a lui *Shaw* sunt construite pe același fun-

dament: negarea oricărei valori reale a vieții. Și una și cealaltă sunt strigăt de desnădejde în pustiu în care „a ști să mori” e suprema înțelepciune și fericire. Numai că prima piesă, având în vedere climatul spiritual în care a apărut s'a înfiripat la căldura necruțătoare a pesimismului slav, aprioric, pe când cea de a doua a germinat pe pământul rece al Occidentului ca rod al unui pesimism empiric.

Cu toate acestea însă cu toată asemănarea de concepție, avem a face nu numai cu două piese ci și cu două lumi tot atât de opuse cât și Vestul și Estul Europei, colțuri de pământ în care s'au născut cei doi autori.

L. Andrejew nu e unul din cei mai renumiți scriitori—și în speță: dramaturgi—ruși. E doar un sorit al lui *Gorki* și *Cechov*, nefiind un produs de primă calitate al geniului slav. Totuși, opera exilatului dela *Muscăggi* nu e lipsită de interes, poate tocmai fiindcă autorul ei a avut sădit în suflet, germenul creator al mediului în care și-a frământat și el idealul, alături de toți cei cari au pregătit marea revoluție rusă.

În puterea unei inspirații morbide n'a reușit să dea decât personaje răscolite în adâncul firii lor de turburări comune nebuniei. Eroii săi, tipuri obișnuite întregii literaturii ruse pre-revoluționare, sunt suflete excepționale de șubrede, suflete care și creează o lume a lor, închisă.

Într-o asemănătoare lume, preocupat numai de idealurile sale savante și purtat de visuri în flagrantă contradicție cu realitatea, își duce viața profesorul *Valentin Nicolaievici Storișin*.

Ținta sa supremă nu-i alta decât: „a trăi frumos a gândi frumos, a simți frumos“. O viață întreagă a propovăduit aceasta oricui a stat ca să-i asculte. Dela înălțimea catedrei sale universitare ori prin slova scrierilor sale, a gândit în suflete acel sublim ideal: frumosul.Intotdeauna dela înălțime! Studenți, studențe, admiratori, admiratoare i-aduc deopotrivă prinos de mulțumire: flori și vorbe bune.

Mai mult, Ducesa *Ludmila Pevlovna*, una din cele mai sărguincioase studențe, i-aduce în dar chia sufletu-i neprihănit. E gata să-și sacrifice anii frumoasei tinereți, pe altarul iubirii ce-o nutrește pentru bătrânul profesor.

O lume întreagă i se închină profesorului *Storișin*. Prin prisma acestei lumi, de sus, privește el, incapabil de a coborî să vadă ce se petrece măcar înăuntrul căminului său. Nu mai când brutalitatea unui *Telemahov* îi zvârle 'n față adevărul, privește, dar — visătorul e prea firav ca să 'nfrunte bărbătește realitatea. El—profesorul lumii, dragostea *Ludmilei Pavlovna*, venerația celor străini, — n'a reușit să fie profesorul copilului său, dragostea femeii sale, venerația prietenului său. Și cade zdrobit de hădul adevăr, el care a visat necontenit frumosul.

E o cădere care ne comunică o oarecare suferință, nu fiindcă nu ne-am fi așteptat—sufletul unui *Storișin* dela început ne face să prevedem un desnodământ fatal—ci pentru că mintea noastră refuză, ca și a lui *Telemahov*, să admită că înțelepciunea poate fi ingenunchiată în fața „frunții înguste“. E însă, o cădere de mucenic și nu de erou. Profesorul *Storișin* e sihastrul care a fugit de lume, iar nu eroul care a căutat s'o 'nfrunte. Profesorul *Storișin* e încă unul din galeria celor pe cari nu răutatea lumii îi învinge, ci realitatea ei. A fost ca cei cari se ocupă de caritate, fără ca s'o înceapă cu ei înșiși. A propovăduit frumosul numai în afară, pentru casa lui nereușind să fie decât absent. Trăirea lui zilnică s'a limitat în cadrul cercetărilor, cursurilor și simțământului său deosebit pentru gingașa *Ludmila Pavlovna*. — A cugetat n'a visat fără să trăiască.

Și pe acest mucenic modern, mucenic al științei, al binelui și frumosului, d.G. *Calboreanu* a știut să-l impună, pe deplin prin jocul său pătrunzător. I-a adâncit cele mai ascunse cute ale inimii și gândului de visător. I-a înțeles cele mai neînțelese—aparent—aspirații, și a pus atâta omenesc în interpretare, încât ne-a făcut să uităm chiar și unele stângăcii ale autorului. Mai cu seamă scena ingenuchierii — finalul actului III a redat-o cu bogăția necesară de nuanțe, de simțire și de joc.

Alături de d-sa, d-na *Sorana Topa* a scos atât cât i-a fost cu putință, dintr'un personaj superficial caracterizat, cum e cel al *Elenei Petrovna*, soția adulteră. A reușit chiar să-i comunice o oarecare simpatie, intenție pe care desigur că n'a avut-o *Andrejew*.

D. *Băltățeanu* a fost *Gavril Gavrilovici Sovici* convingător în toată vulgaritatea lui. Iar d-nii *G. Ciprian* și *D. Grigoriu* l-au secondat cu multă artă pe bunul lor *Storișin* în rolurile nedespărțiților și înțelegătorilor: *Procopie Evseevici Telemahov* și *Modest Petrovici*. Sinceritatea brutală a violentului *Telemahov* și-a găsit cel mai ideal interpret în persoana d-lui *G. Ciprian*. Discreția, finețea sufletească a unui *Modest Petrovici* a fost real trăită de modestul *D. Grigoriu*, artist de variate posibilități.

Din restul distribuției, d. *V. Bumbești* n'a reușit să scoată mai mult decât ce se putea.

În ce privește însă, concepția pe care a impus-o prin a sa direcție de scenă, ea a fost izbutit imprimată în verosimilul artei, excepționând oarecum actul I, ce s'a desfășurat într'un ritm mai târăganat decât era necesar.

✱

Dar afară de „*Profesorul Storișin*“—dramă prăfuită, în care hotărît se întâmplă ceva, tip al teatrului care se duce—prima noastră scenă ne-a reprezentat și „*Casa inimilor sfărâmate*“, așa zisa comedie a lui *Shaw*.

Mai mult ca deobiceiu, de data aceasta teatrul umoristului englez a fost total neînțeles la noi. Motivul? O necunoaștere a ciudatei firi shaw-iene, și faptul că ținem ca într'o piesă să se întâmple numai decât „ceva“.

În 1914, lumea veche și cea nouă fremătau deopotrivă de viziunea marelui războiu. Semnalul de alarmă fusese tras, și inimile—chiar cele mai zăvorâte până atunci—își desfăcuseră plumbul ce le încătușa. Lumea, oprită din mersul ei normal, se împărțise pe tabere: aliații deoparte, dușmanii de alta. Fiecare cetățean își găsea un rost în noua și crunta preocupare.

Singur *Shaw*, frământat de ideologia-i pură, al cărei sclav supus a fost și este, cu obiectivitatea care-l caracterizează nu-și găsea loc în nicio tabără. Englez convins, sufletește era cu a' săi. Dar judecata-i, clară și logică, îl făcea să vadă pe deasupra intereselor momentului. Și când nimeni nu se aștepta, „*Common sense about the war*“ apără în vitrina librăriilor. Englezul *Shaw* dovedea că și Englezii își au partea lor de vină în izbucnirea conflictului. Și mai mult decât atât, fabianistul *Shaw* se arăta binevoitor războiului, căci „numai edifițiile insalubre cad pe urma oricărui cutre-

mur".... Era filogerman?... Nu mai era socialist?... In acest tumult de întrebări, mulți vor fi fost, desigur, cei cari — ca și ducele de *Connaught* la reprezentarea lui „*Pygmalion*” — vor fi exclamat:

vor fi adăugat, parafrazându-l pe Duce:

— Omul acesta e trădător?....

Prin această prismă a paradoxalului—1914—trebuie privită și opera dramaturgului *Shaw*, în speță și mult discutata „*Heartbreak House*”.

Premiera dela Național, tulburătoarea... comedie în 3 acte „*Casa inimilor sfărâmate*” numai așa poate fi înțeleasă și prețuită la adevărata ei valoare, cu atât mai mult cu cât a fost scrisă doar pentru a fi cetită. E dintre puținele piese ale lui *Shaw*—trei la număr—cari n'au pornit din îndemnul reprezentării scenice. Alături de „*Om și supraom*” și „*Îndărăt la Matusalem*”, „*Casa inimilor sfărâmate*” are toate elementele necesare și îndesulătoare unei sigure rătăcirii a spectatorului grăbit. Lipsindu-i clasică intrigă—fiindcă nu aceasta îl interesa pe autor când înfiripa scenele—lăsând acțiunea să treneze când și când — altfel nici nu se putea — neadâncind unele caractere—căci nu toate-l preocupă deopotrivă — reușește să pară multora ceia ce nu este: o încălceală un insucces, o non-valoare, fiindcă, s'o spunem hotărît: în această piesă lipsită de personaje principale, nu se întâmplă nimic. Apare deci, tuturor ca un labirint în care rătăcim fără de nădejdea că vom da vreedată de cale salvatoare. Dar unde e firul Ariadnei?...

1914: obiectivitate neprihănită, logică nesdruncinată hotărîtă antipatie împotriva semi-valorilor și a convenționalismului lipsit de sens, suavă poezie a unui desnădăjduit imn închinat, naturii, pătrundere până'n adâncul firii și al unor simțiminte atât de omenești, clar—vedere și mult humor.

Toate aceste rarissime calități nu fac altceva decât să ne ajute la o reală înțelegere a ființei omenești, la o adâncire a eului nostru și al semenilor noștri. Și căpitanul *Shotover* și *Hessiona* și *Ellie* și toți ceilalți, prin maximele shaw-iene presărate cu fiecă replică, ne poartă pe nesimțite către „*sum*”-ul cartesian.

Dar, ca și pe *Mangan*, și pe noi ne înspăimântă intelectualitatea anormală a celor din căsuța—corabie a bătrânului *Shotover*. Felul lor de viață ne surprinde și ne îndeamnă să credem că e o exagerare. Și totuși nu e ! Casa *Shotover* aduce, nu prea pe departe, cu casa din *Dublin*, de pe *Dalkey-Hill*, în care a copilărit autorul... Mai mult cu ea decât cu Europa, cum pretinde *Shaw* însuș în celebra-i prefață. O casă în care o mamă își vedea nestingherită de lecțiile de canto, pe când cele două fete și băiatul, *Bernard* trăiau de

azi pe mâine, după voia lor copilărească. Bătrânul *Shotover* pare că seamănă cu bătrânul *George Corr Shaw*, mai mult decât cu fiul său *Bernard*. *George Corr Snaw* era și el un adept al lui *Bacchus* ca și căpitanul băutor de rom. Chiar și numele îi apropie întrucâtva. Și aci așa înclina să fac o paranteză: masca d-lui *Grigoriu* s'ar fi cerut mai aproape de tată decât de fiu.

Sinceritatea și cinismul membrilor acestei case, ne îngrozesc. Adevărurile spuse, fără înconjur, unei lumi ca a noastră, obișnuită cu „menajamente”, pot distruge sufletele șubrede și le pot svârli în baia de nisip în care a pierit și *Mangan*. Indiferent însă, de aceste nereușite plămădiri ale naturii—tip *Mangan* — adevărurile rămân adevăruri, se ridică deasupra noastră a tuturor, și înfruntă vijelia vremurilor. Desvăluite ori nu, ele există. Și atunci se ridică *Shaw* și ni le svârle 'n față, cu cruzime, strigându-ne parcă: „Iată-vă zestre de veacuri!”.

Niciunul nu este o personalitate, cu toate că fiecare o crede cu prisosință. Bărbații cu faimă, de numele cărora tresar și nasc nădejdi, sunt totuși lipsiți de orice voință în fața unor femei pe care, de altfel, le desconsideră în principiu. Cu alte vorbe, nu femeile cedau lui *Don Juan*, ci el le ceda lor.

Un *Mangan*, financiar atot puternic, se pierde și e gata la orice compromisuri, pentru ochii cei frumoși ai *Hessionei*. Venerabilul bătrân *Shotover* tocmai pe punctul de a intra în al șaptelea grad de concentrare își părăsește idealul de o vieață, pentru mângâierile unei *Ellie Dunn*.

Și în acest paroxism al pesimismului care este „*Casa inimilor sfărâmate*”, d-na *Marietta Anca-Sadoveanu* și d. *D. Grigoriu* s'au ridicat la înălțimea piesei în care nu se întâmplă nimic și care va fi poate piatră de hotar către teatrul altor secole. Pătrunși de torentul gândurilor autorului, gânduri săpate de fulgere în stâncă de Carrara, au dus împreună arta teatrală românească pe culmi. Talente necontestate, au dat dovadă de o înaltă intelectualitate în interpretarea unui text atât de greoi.

Restul distribuției a avut de luptat cu un text pe care nu l-a putut stăpâni. Cu ridicări pe vârfuri ca la Operă, și cu frazări în cari cuvintele își pierd total valoarea reflexivă, nu se poate face teatru, și mai cu seamă teatrul lui *Shaw*. Singur d. *A. Marius* ne-a dat un *Mangan* onorabil. Din tot jocul dumisale se vede limpede munca pe care a depus-o pentru însuflețirea unei caricaturi care e chinuitul *Mangan*.

Alături de protagoniști d. *I. Șahighian* a dat o mulțumitoare punere în scenă.

ION DIACU

C R O N I C A M A R U N T A

ONTOLOGIA UMANĂ și CUNOAȘTEREA se numește eseul filosofic al domnului Petre P. Ionescu, premiat și tipărit de Fundația regală pentru literatură și artă. Stimulentul, pe care înalta instituție îl exercită asupra spiritului tânăr în direcția cugetării își arată roadele

mai ales prin această carte, care e o minunată surpriză.

Petre P. Ionescu? Un nume, pe care l-am întâlnit, poate, prin *Revista de Filosofie* fără să ne rețină atenția. Cartea recentă însă îl impune. Dacă autorul e tânăr, el pare între ti-

neri cel mai înzestrat gânditor. Are o deosebită putere de sinteză, cu care stăpânește o remarcabilă informație filosofică și științifică, iar pe deasupra o pasiune arzătoare de a merge la esențial.

E foarte semnificativ, în ce-l privește, desgustul de a filosofa pentru a nu ajunge nicăieri. Dacă filosofia e un simplu joc al inteligenței de-a metoda contra metodelor și de-a sistemul contra sistemelor, — care este în mare parte filosofia modernă, — ea rățăcește mai degrabă spiritul decât îl adâncește și-l călăuzește. De ruta aceasta își are originea în momentul când cugetarea, părăsind principiile clasice, a crezut că își găsește o bază solidă în concluziile și teoriile științelor pozitive. Autorul are îndrăzneala de a părăsi jocul logic, ce s'a dovedit o superfluă reverberație a laboratoarelor și de a se întoarce la problemele fundamentale ale ontologiei. Filosofia e înainte de toate metafizică iar metafizica ontologie. Fără ideea de Ființă, care e obiectul prim al gândirii filosofice, nu poate să dea lumini și sens vieții. Destinul uman în univers nu se poate lămuri decât pornind de la acest principiu prim, pe care totuși filosofia modernă l-a părăsit pentru că nu voia să fie calificată drept „scolastică”. Studiile neotomiste pe de o parte, atât de numeroase în ultima vreme, precum și curentul zis existențialist, moda nouă, pe de altă parte, au provocat această întoarcere de la logic la ontologic ca de la ceva secundar la ceva fundamental. Ca să rămânem la terminologia consacrată, trebuie să spunem că asistăm la un fenomen de cugetare neo-scolastică în sensul că vechile principii filosofice, socotite altădată fundamentale, reapar întinerite de tot ceace e sete de cunoaștere mai adâncă în spiritul contemporan.

În acest sens, d. Petre P. Ionescu leagă problema cunoașterii de problema ontologică. Axa gândirii sale o pune de la început în ideea de creație. Ne previne în mod superfluu că această idee nu are un înțeles teologic, ci unul metafizic. Dar creația e un concept (adică o dogmă!) specific și exclusiv creștin și a filosofa pe fundamentul ei înseamnă a clădi, vrând-nevrând, un sistem creștin.

„Ontologia umană și cunoașterea” e astfel un sistem de filosofie creștină sau mai modest, schița acestui sistem. Punctele de sprijin sunt ideile de Creator, creație, creatură, păcat, mântuire. D. Petre P. Ionescu scrie admirabile pagini definind creația ca gândire divină, iar creatura ca afirmare în timp și spațiu a acestei gândiri. E de prisos să spunem că acest fel de a filosofa e în consemnul clasicismului creștin. Folosind vechiul principiu scolastic: cauza e mai mare decât efectul, autorul vede însușirile Creatorului răsfrânt proporțional în creatură și cum Creatorul e Logosul sau rațiunea creaturii, setea de a cunoaște a omului vine din această înrudire cu cel Unic.

Omul e „un depozit de transcendențe” zice autorul, în sensul că el oglindește în mic însușirile lui Dumnezeu. Influențat de categoriile abisale ale lui Lucian Blaga, d. Petre P. Ionescu clădește o teorie a transcendențelor, al căror „leagăn atemporal” e inconștientul.

Teoria, ale cărei elemente le-ar fi putut găsi în filosofia mistică a Magistrului Eckardt, e discutabilă, dar în linii generale ea corespunde conceptului teologic de „chip și asemănare”.

Cunoașterea adevărată, în lumina acestor idei, nu poate porni decât de la un act de smerenie. Smerenia, zice minunat autorul „e singurul act prin care omul se recunoaște drept creatură”. Pornind de la această recunoaștere a „inferiorității ontologice” față de Creator, omul își poate exercita just funcțiunea cunoașterii în raport cu Dumnezeu, cu natura și cu sine însuși, — pentru a sesiza „destinul creștin al lumii”.

E cunoașterea un act necesar mântuirii ?

Răspunsul atarnă de ceea ce înțelegem prin cunoaștere. D. Petre P. Ionescu nu ni se pare destul de clar în acest punct. El recunoaște că revelația e necesară mântuirii morale și afirmă că cunoașterea, fiind dată în om ca o „disponibilitate” în virtutea libertății sale ontologice, nu e necesară mântuirii morale, ci e o mântuire din neștiință. Idee ce ni se pare foarte discutabilă.

În sens creștin, revelația e dată spre cunoaștere; asimilarea ei de către om e un act de cunoaștere, cunoaștere prin credință, dar în orice caz cunoaștere; și aceasta e o condiție primordială a mântuirii.

D. Petre P. Ionescu înțelege însă prin cunoaștere numai pe cea științifică sau filosofică. Și atunci are dreptate când n'o socotește necesară mântuirii.

Dar, trecând peste această distincție, omul ca „depozit de transcendențe”, odată situat în „inferioritatea-i ontologică”, va reproduce totuși, proporțional, actul cunoașterii divine; el va cugeta lumea după modul divin, indiferent dacă e un credincios ignorant sau un filosof credincios. Credem că, dacă d. Petre P. Ionescu ar fi ținut seamă de această idee, care e a sa în măsura în care e un principiu de antropologie creștină, ne-ar fi vorbit mult mai limpede despre cunoaștere.

N'avem intenția să rezumăm interesantele sale concluzii în ce privește viziunea *aleteică* și viziunea *demiurgică*, cele două moduri prin care omul își îndeplinește destinul creștin în lume. E suficient să spunem că această carte, sub vestmântul unei cugetări metafizice, nu e altceva decât o transpunere filosofică a sistemului dogmatic creștin, cu o uimitoare înțelegere a lui și cu puține afirmații contradictorii, de secundară importanță.

Dar e o carte de filosofie în toată puterea cuvântului. Am citit-o cu rară bucurie și credem că nu ne înșelăm văzând în autorul ei mai mult decât o speranță a filosofiei românești, o personalitate de gânditor puternic și original.

E încă un semn de întoarcere a cugetării spre marile izvoare, singurele în stare s'o primenească și, fără să facem un paradox, să dea filosofiei însăși un sens înalt și fecund pentru viață. Lucian Blaga a deschis generației tinere un drum spre lumina eternă a spiritului. Sistemul său n'a ajuns încă la înconștientarea metafizică pentru a ne da perspectiva unei judecăți definitive. Dar el se dovedește

încă de pe acum fructificator. D. Petre P. Ionescu e un aderent al lui Blaga, dar un aderent care, rectificând unele afirmații ale dascălului său, se așează dela început și solid pe temeiul adevărului creștin.

Pe de altă parte, maestrul Ioan Petrovici, cu o metodă proprie, în care avântul convingerii apare justificat de cel mai prudent aparat critic, își rotunjește cu fiecare studiu nou marea sinteză, punctată în creștet de lumina spiritului veșnic.

Cu puncte de plecare și moduri deosebite, direcțiile acestea se întâlnesc convergent într-o viziune nouă, care nu e o renaștere, ci pur și simplu nașterea unei filosofii românești.

*

CRIZA TEOLOGIEI PROTESTANTE este discutată într'un larg expozeu, pe care d. Nicolae Balca îl publică în *Revista de Filosofie*, în continuare. E vorba de numeroasele încercări ale gândirii protestante care, în năzuința de a lămuri esența religiei, au recurs rând pe rând la sistemele filosofiei profane și în special la kantianism și derivatele lui. Această tendință, care numără totuși o sumă de cugetători cu renume a sfârșit prin anexarea teologiei la filosofia profană și prin „imantizarea“ totală a religiei. O religie total imanentizată însă, cu ignorarea Dumnezeului revelat, e tot una cu desființarea ei și cu pulverizarea cugetării religioase în arbitrar și în individualisme.

Impotriva acestui dezastru se ridică teologia dialectică a lui Karl Barth, Gogarten, Brunner, etc., care, obiectând că liberalismul idealist a făcut din Dumnezeu o simplă fantomă a imaginației, vrea să reașeze gândirea protestantă pe bazele puse de Luther.

Dar însuși curentul dialectic, oricât de considerabil astăzi pe planul teologic-filosofic, interesează nu atât prin soluțiile, pe care le propune, cât prin personalitatea reprezentanților lui. Până la urmă, el nu va face decât să accentueze criza de orientare a protestantismului.

În natura reformei însăși zac germeii anarhiei și ai pulverizării și orice încercare de a căuta înlăuntrul ei o stabilitate permanentă va face un nou sgomot epocal ca să sfârșească apoi în zădărnici. Expozeul d-lui Nicolae Balca duce către aceiași concluzie.

Subliniem cu simpatie atitudinea obiectivă a *Revistei de Filosofie* care, mai ales dela o vreme, închină o bună parte din paginile sale studiilor de filosofie religioasă și recenziilor de această natură.

*

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, venerabila revistă în vârstă de 57 de ani, menită să fie sinteza de gând și acțiune a creștinismului național, a devenit atât de unilaterală încât pare o publicație de mărunțișuri istorice. Sub aspect elegant, un conținut foarte provincial. Această minusculă istoriomanie constituie unul din defectele vechei mentalități teologice, care nu vede din Biserică decât zidul pisania, nucii sau țigani dăruiți unei mănăstiri.

Un material copios se publică de zeci de ani încoace cu asemenea inventarieri retrospective, ce n'au nici o însemnătate și nu pot duce la nimic. A nu vedea în trecutul Bisericii decât celarul cu provizii, — iată un spirit scăzut, ce trebuie osândit cu energie.

E vorba, în fond, de un spirit mediocru și neputincios, cu iluzia că face știință dacă descoperă un act de botez dela 1900 sau numărul coriștilor dela Domnița Bălașa acum un deceniu. Și totuși creștinismul românesc nu are până acum nici măcar un manual de istorie. Un manual de istorie, scris de un teolog. Avem o singură istorie a Bisericii românești, dar pe aceea o datorăm spiritului universalmente fecund al d-lui N. Iorga, care nu era obligat să ne-o dea. Ea există ca o ironie permanentă față de nulitățile iremediabile, ce dețin în învățământul teologic catedrele de istoria Bisericii românești. Asemenea nulități cu titluri pompoase au invadat și revista pomenită, degradând-o la nivelul unui biet inventar steril de mărunțișuri.

E păcat de ea față de menirea, ce i-a fost destinată, de a fi sinteza gândului și faptei ortodoxe.

*

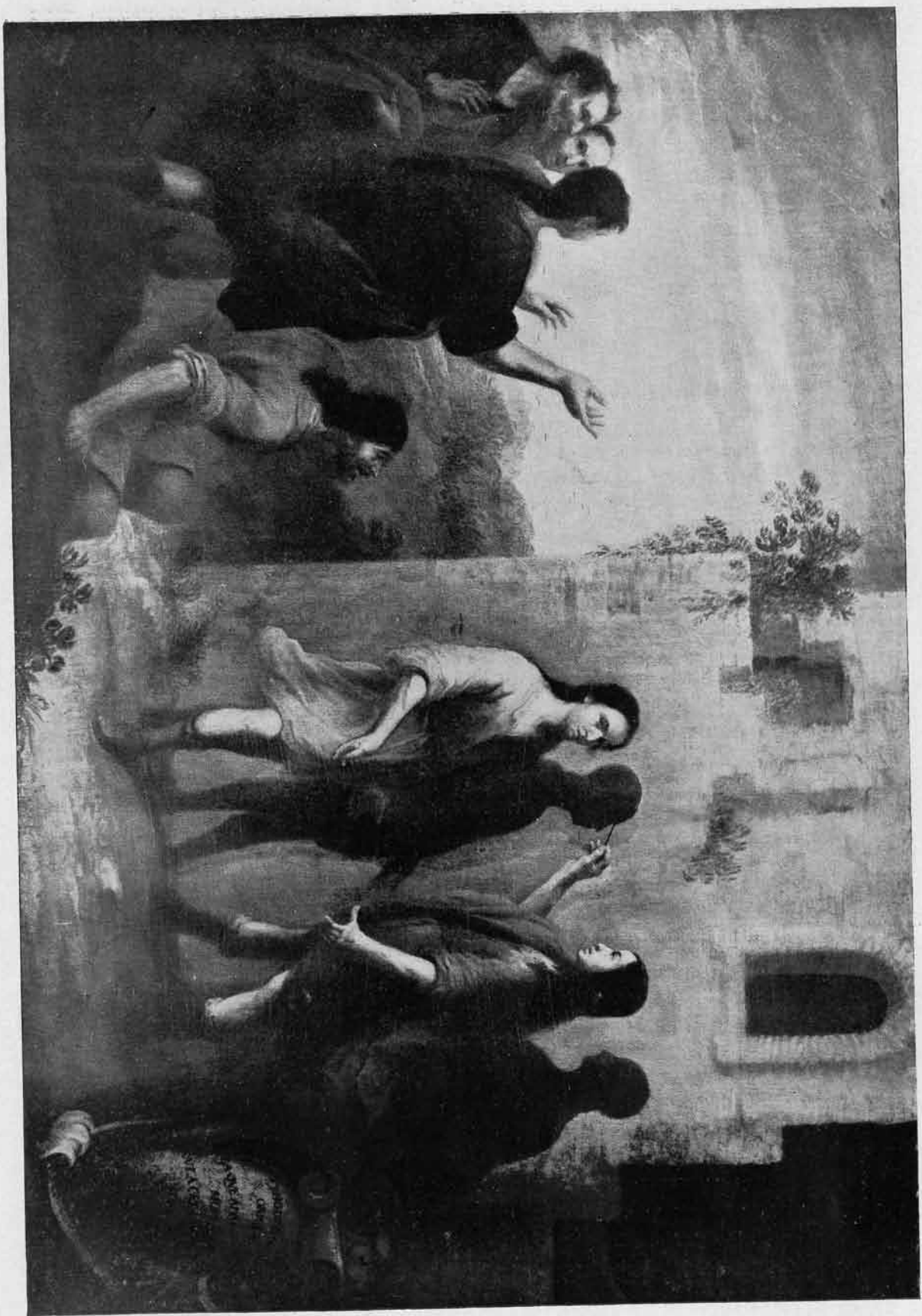
FILOSOFI ROMÂNI ȘI STREINI e noua carte a d-lui Gr. Tăușan. În 17 capitole de o considerabilă varietate autorul e preocupat în special de noile concepții formulate în câmpul științelor, concepții care părăsind agnosticismul pozitivist și punând în problemă și în relativ „legile și certitudinile“ de până ieri, deschid o altă viziune asupra fondului spiritual al lumii. Dacă știința mai veche și filosofarea ei negau, nu fără o presumpție orgolioasă acest fond spiritual, știința nouă ne înfățișează o imagine a materiei din ce în ce mai străvezie, dincolo de care lasă intuiția posibilitatea să întrevadă transcendența divină.

Cu o curiozitate captusită de o caldă pasiune d. Gr. Tăușan urmărește aceste probleme subtile cu darul scriitorului de a le simplifica și de a înfățișa în câteva linii esențialul lor. Dincolo de informație, ele constituie de fapt prilejuri de meditație personală. Atitudinea autorului e marcată de gustul armoniei, pe care caută s'o stabilească sau să o restabilească între noile concepții furnizate de știință și între viziunea religioasă a lumii. Peste varietatea teoriilor, aceasta e nota dominantă care ne face foarte simpaticele noua sa carte. Ea se poate rezuma în următoarea pozițiune:

„Știința de azi nu mai este desigur o *ancilla theologiae* ca în vremea medievalității, dar nu este nici superba forță care alungă sentimentul religios ca o inutilitate tradițională. Omul de știință al vremurilor noastre înțelege atât limitările fatale ale ultimelor sale cercetări despre lume ca și aportul covârșitor de important ce-l dă credința în Dumnezeu, înțeles ca forță dinamică, universală și permanentă, în vâltoarea fără sfârșit a faptelor, pentru înaintarea științei și progresului etic și intelectual“.

NICHIFOR CRAINIC

MURILLO : INVENTIA PICTURII
(Colecția regală)

RUBENS : *PORTRETUL UNEI DOAMNE*
(Colecția regală)

GÂNDIREA